

Katarzyna Parzych-Blakiewicz

Przewodnik magistranta Wskazówki dla piszących pracę magisterską z teologii

2011*

* WYDANIE ELEKTRONICZNE CZWARTE POPRAWIONE I UZUPEŁNIONE, 2011-12-10. WYDANIE ELEKTRONICZNE TRZECIE – 2009; DRUGIE – 2007; WYDANIE ELEKTRONICZNE PIERWSZE Z DNIA 10 LUTEGO 2005, BĘDĄCE WERSJĄ POPRAWIONĄ I UZUPEŁNIONĄ WYDANIA PIERWSZEGO W ROKU: OLSZTYN 2003, WYDAWNICTWO „HOSIANUM” ISBN 83-89093-15-4; RECENZENT: O. PROF. DR HAB. ZDZISŁAW J. KUJAS.

Niniejsza publikacja nie może być kopiowana oraz dowolnie rozprowadzana bez wiedzy i zgody autora. Zabronione są jakiegokolwiek zmiany w zawartości publikacji [zob.: Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r., publikator: Dz. U. 1994, nr 24, poz. 83, tekst jednolity: Dz. U. 2006, nr 90, poz. 631]. Zabrania się jej odsprzedaży w jakiegokolwiek formie publikacji, jest ona dostępna bezpłatnie w serwisie z materiałami do studiów dla studentów teologii, z serwera Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

© COPYRIGHT BY KATARZYNA PARZYCH-BLAKIEWICZ; 2011

Spis treści:

WPROWADZENIE DO WYDANIA DRUGIEGO-ELEKTRONICZNEGO	3
WPROWADZENIE DO WYDANIA PIERWSZEGO	3
1. WIADOMOŚCI WSTĘPNE.....	3
1.1. PUBLIKACJE	3
1.2. INFORMACJA BIBLIOGRAFICZNA.....	4
1.2.1. Schemat podstawowy	5
1.2.2. Interpunkcja	9
1.2.3. Zasada jednolitości stylu.....	9
1.2.4. Podwójny tytuł	10
1.2.5. Wydawnictwo	10
Wybrane katolickie instytucje wydawnicze w Polsce.....	10
Wydawnictwa diecezjalne i archidiecezjalne, np.:	10
Wydawnictwa seminariów wydziałów teologicznych wyższych uczelni państwowych i kościelnych w Polsce	11
1.2.6. Tom książki	11
1.2.7. Kolejne wydanie książki	11
1.2.8. Seria wydawnicza.....	12
Wybrane polskie serie katolickie: naukowe i popularne	12
1.2.9. Tłumaczenia	12
1.2.10. Dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła	12
1.3. PRZYPISY	14
1.4. SKRÓTY	16
1.4.1. Skróty własne	17
1.4.2. Skróty umowne	18
Wybrane skróty przyjęte w Encyklopedii Katolickiej.....	18
1.4.3. Tekst skrócony zapisu bibliograficznego.....	20
2. ŹRÓDŁA.....	22
2.1. ŹRÓDŁA TEOLOGICZNE	22
Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu	22
Tradycja patrystyczna	24
Urząd Nauczycielski Kościoła	25
Dokumenty Soboru Watykańskiego II.....	27
2.1.4. Dokumenty papieskie	28

Encykliki i adhortacje apostolskie papieży Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła II, Benedykta XVI	28
2.1.5. Dokumenty Kurii Rzymskiej.....	30
Dykasteria Kurii Rzymskiej.....	30
2.1.6. Nauczanie teologów	31
2.2. TEMAT I ŹRÓDŁA WŁAŚCIWE PRACY	32
2.3. STAN BADAŃ.....	33
Wybrane polskojęzyczne naukowe czasopisma teologiczne	33
3. TEKST NAUKOWY	34
3.1. JĘZYK I STYL.....	34
3.2. WYPOWIEDZI NAUKOWE.....	35
3.2.1. <i>Komentarz</i>	36
Przykład komentarza	36
3.2.2. <i>Inne (opis, streszczenie, analiza porównawcza)</i>	37
3.3. METODA NAUKOWA	38
3.3.1. <i>Analiza</i>	38
3.3.2. <i>Synteza</i>	39
3.4. METODY TEOLOGICZNE.....	40
3.4.1. <i>Źródła właściwe teologiczne</i>	40
3.4.2. <i>Źródła właściwe nieteologiczne</i>	41
3.4.3. <i>Dyscypliny teologiczne</i>	41
3.4.3.1. <i>Bibliistyka</i>	41
3.4.3.2. <i>Teologia dogmatyczna i fundamentalna</i>	42
3.4.3.3. <i>Teologia moralna i duchowości</i>	43
3.4.3.4. <i>Teologia pastoralna</i>	43
4. BUDOWA PRACY MAGISTERSKIEJ.....	44
4.1. PLAN.....	44
4.2. WSTĘP	44
Przykład wstępu	46
4.3. ROZDZIAŁY	47
4.4. ZAKOŃCZENIE	47
Przykład zakończenia.....	47
4.5. BIBLIOGRAFIA	48
4.6. WYKAZ SKRÓTÓW	49
4.7. ANEKSY	49
5. PRZYGOTOWANIE DO OBRONY PRACY MAGISTERSKIEJ	50
5.1. ETAPY POWSTAWANIA PRACY MAGISTERSKIEJ	50
5.2. EDYCJA PRACY.....	52
5.3. EGZAMIN MAGISTERSKI	54
PODSUMOWANIE.....	55
BIBLIOGRAFIA	55
OPRACOWANIA DOTYCZĄCE TECHNIKI PISANIA PRACY MAGISTERSKIEJ	55
BIBLIOGRAFIA DOTYCZĄCA METOD W TEOLOGII	55
POZOSTAŁA WYKORZYSTANA LITERATURA	57

Wprowadzenie do wydania drugiego-elektronicznego

Pierwsze wydanie „Przewodnika magistranta” ukazało się drukiem w Wydawnictwie „Hosianum” oraz udostępnione w poprawionej wersji elektronicznej. Niniejsze wydanie – elektroniczne jest poszerzone o informacje o nowych dokumentach Stolicy Apostolskiej. Uwzględnić też uwagi Czytelników, ułatwiające lekturę opracowania.

Wprowadzenie do wydania pierwszego

„Przewodnik magistranta” jest zbiorem wskazówek dla osób przygotowujących pracę magisterską z teologii. Uwzględnić on szereg szczegółowych informacji, o które często pytają studenci.

Informacje zawarte w niniejszym opracowaniu przygotowują do podjęcia pierwszych kroków związanych z pisaniem pracy magisterskiej. Są próbą odpowiedzi na pojawiające się problemy. Powodzenie w pisaniu pracy magisterskiej oraz nabycie sprawności redakcyjnej wymaga wyraźnej świadomości metody pracy oraz umiejętności technicznego komponowania tekstu (np. redakcji przypisów). Każda umiejętność wymaga ćwiczeń w postaci wielu powtórzeń zarówno w kwestii teorii redakcji tekstu naukowego, jak i praktyki. „Przewodnik” pomoże Czytelnikowi przejść konieczny etap przygotowawczy.

Poszczególne części są krótkie, poświęcone nieraz drobnym kwestiom. Taka budowa ma na celu umożliwienie szybkiego dotarcia do wyjaśnienia interesującego problemu. Przykłady oraz informacje pomocnicze, jak wykazy i uzupełnienia, związane z omawianą treścią, znajdują się poniżej opisu i są wyróżnione pomniejszoną czcionką.

Przystępując do pisania pracy magisterskiej, należy zapoznać się z ogólnie przyjętymi i funkcjonującymi zasadami budowy tekstu naukowego. Pierwszym wskaźnikiem znajomości zasad pisania tekstu naukowego jest umiejętność tworzenia zapisu bibliograficznego z uwzględnieniem kategorii publikacji danego dzieła. Wskazówki na ten temat znajdują się w części pierwszej „Wiadomości wstępne”. W drugiej części „Źródła i opracowania” Czytelnik odnajdzie opis i wykaz źródeł teologicznych oraz zapozna się ze sposobami wyboru opracowań z zakresu nauk teologicznych. Trzecia część pt. „Tekst naukowy” będzie wprowadzeniem w ogólne zasady komponowania tekstu naukowego (język, styl, wypowiedzi naukowe) z uwzględnieniem metod przyjętych w badaniach teologicznych. W części czwartej „Budowa pracy magisterskiej” podano opisy poszczególnych części pracy magisterskiej oraz przykłady wstępu i zakończenia. Część piątą związana jest z edycją pracy magisterskiej i bezpośrednim przygotowaniem do egzaminu końcowego, tj. obroną pracy magisterskiej i egzaminem.

W opracowaniu zostały wykorzystane sugestie Iwony Feszczyn, Agnieszki Jezierskiej-Wiśniewskiej, bpa Jacka Jezierskiego, ks. prof. Mariana Machinka, ks. Krzysztofa Sarzały, ks. Michała Tunkiewicza, prof. Michała Wojciechowskiego.

1. Wiadomości wstępne

1.1. Publikacje

Przy pisaniu pracy naukowej korzysta się z wybranych publikacji. Czytelnik ma dostęp do czterech kategorii publikacji. Są to: książka jednego autora, artykuł zamieszczony w pracy zbiorowej, artykuł zamieszczony w czasopiśmie oraz artykuł umieszczony w Internecie i publikacja elektroniczna.

I. Książka jednego autora (monografia). Jest to publikacja o jednym tytule. Może zawierać kilka części (rozdziałów), nie są one jednak samodzielnymi dziełami. Każda część, chociaż posiada własny tytuł, odnosi się do tytułu umieszczonego na stronie tytułowej książki.

II. Artykuł zamieszczony w pracy zbiorowej. Praca zbiorowa może być publikacją zawierającą artykuły wielu autorów. Całość występuje wówczas pod wspólnym tytułem. Taka książka ma zazwyczaj redaktora naukowego (może być kilku redaktorów). Informacja o redaktorze jest umieszczona na stronie tytułowej poniżej głównego tytułu książki. Zdarza się, że w jednej książce może się znajdować wiele artykułów tego samego autora bez redaktora naukowego. Dzieje się tak w przypadku antologii (wyboru), zbioru z tzw. „opera omnia” (dzieła wszystkie). Czasami książka jednego autora zawiera teksty dodatkowe (wstęp, posłowie albo aneks) autorstwa kogoś innego niż autor główny dzieła. Wówczas „teksty dodatkowe” będą należały do II kategorii publikacji, tekst główny do kategorii I. Do kategorii publikacji „artykuł w pracy zbiorowej” należą hasła w leksykonach, encyklopediach i słownikach.

III. Artykuł zamieszczony w czasopiśmie. Czasopismo zawiera wiele artykułów różnych autorów. Czasopismo (periodyk) może ukazywać się raz, albo wiele razy, w roku. Na tej podstawie wśród czasopism wyróżnia się roczniki, półroczniki, kwartalniki, miesięczniki, dwutygodniki, tygodniki, dzienniki. Tytuł czasopisma powtarza się wraz z kolejną edycją (wydaniem), która oznaczona jest odpowiednim numerem (w przypadku dzienników – także dokładną datą). W ramach numeracji czasopism wskazuje się także kolejny rok (np. 5 – jeśli tytuł ukazuje się już piąty rok oraz np. 2002 – wskazując na rok kalendarzowy).

IV. Publikacje internetowe. W ostatniej dekadzie XX wieku rozpoczęła się w Polsce ekspansja komunikacji komputerowej. Toteż zdarza się, iż pewne publikacje wcześniej są dostępne w Internecie niż w formie drukowanej. Istnieją stałe zbiory informacji – bazy informacyjne (bazy danych), które są sukcesywnie uzupełniane. Baza internetowa zawiera dzieła różnego rodzaju i wielu autorów. Szczególnie ważne z naukowego punktu widzenia są zbiory publikacji elektronicznych (e-zbiory)¹. Informacje zamieszczone w różnych portalach internetowych zazwyczaj jest w formacie „html”, „htm”, „php”.

V. Publikacje elektroniczne. Coraz częściej spotyka się publikacje w formie elektronicznej paralelnie do drukowanej lub wyłącznie elektronicznej. Publikacją elektroniczną jest publikacja z I, II, III kategorii (czyli książka, czasopismo) i program internetowy. Miejszem publikacji elektronicznej może być nośnik elektroniczny (np. płyta CD-ROM) lub Internet (tzw. dostęp online). Publikacja elektroniczna zazwyczaj jest zamieszczona w portalu tematycznym², własnej witrynie wydawniczej³, bazie danych internetowej (e-zbiory, z dostępem „online”) lub na nośniku elektronicznym CD-ROM. Zaprezentowana jest Czytelnikowi w formacie „pdf”⁴.

Publikacje z kategorii I i II to tzw. wydawnictwa zwarte, oznaczone symbolem ISBN⁵ z dodanym numerem ewidencyjnym. Czasopisma są tzw. wydawnictwami ciągłymi. Oznacza się je symbolem ISSN⁶ z dodanym numerem ewidencyjnym.

1.2. Informacja bibliograficzna

Autor opracowania ma obowiązek podać opis materiału, który przedstawia. Jest to informacja bibliograficzna. Poprawność zapisu informacji bibliograficznej zależy od ustalenia, do której kategorii należy opisywane dzieło. Może się zdarzyć, że to samo dzieło jednego autora zostało opublikowane jako samodzielna książka, innym razem jako jedna

¹ Np.: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa <<http://www.wbc.poznan.pl>>; Polska Biblioteka Internetowa <<http://www.pbi.edu.pl/index.html>>; SCOPUS <<http://www.scopus.com>>; SCI <<http://zatoka.icm.edu.pl/sci>>.

² Np.: <<http://dogmatyka.pl>> - portal zawiera informacje bieżące oraz publikacje elektroniczne.

³ Zwłaszcza jeśli chodzi o czasopisma [online], np.: Bibliografia Warmii i Mazur <<http://www.wbp.olsztyn.pl/katalog/index.html>>; Bibliografia Zawartości Czasopism <<http://mak.bn.org.pl/wykaz>>; Forum Akademickie <<http://www.forumakad.pl>>; Forum Philosophicum <<http://www.forum-philosophicum.eu>>; Gość Niedzielny <<http://www.goscniedzielny.pl>>; Katalog Rozpraw Doktorskich i Hab. <<http://bazy.opi.org.pl>>; Nasz Dziennik <<http://www.naszdziennik.pl>>; Niedziela <<http://www.niedziela.pl>>; Przewodnik Katolicki <<http://www.przk.pl>>; Tygodnik Powszechny <<http://www2.tygodnik.com.pl>>; Więź <<http://www.wiez.com.pl>>; Znak <<http://www.znak.com.pl/znak>>

⁴ Do odczytania dokumentów w formacie pdf wymagane jest oprogramowanie AdobeReader dostępne w Internecie bezpłatnie pod adresem <<http://www.adobe.com>>

⁵ Skrót od angielskich słów: International Standard Book Number. Jest to międzynarodowy numer książki, stanowiący identyfikator tytułu danej publikacji.

⁶ Skrót od angielskich słów: International Standard Serial Number. Jest to międzynarodowy numer tytułu czasopisma, stanowiący identyfikator danego tytułu.

część (jeden artykuł) w pracy zbiorowej (zawierającej więcej innych samodzielnych części – artykułów), a innym razem jako artykuł w czasopiśmie.

Informacja bibliograficzna jest zapisem informującym czytelnika o publikacji, do której odsyła jej autor. Mówi się czasami, że jest to „adres bibliograficzny”. Musi on więc być na tyle pełny i jasny, aby czytelnik mógł swobodnie odnaleźć wskazane źródło i zdanie z tego źródła.

1.2.1. Schemat podstawowy

Informacja bibliograficzna składa się z czterech części.

1. Autor. W informacji podaje się imię i nazwisko autora (autorów). Przyjęło się skracanie imienia do pierwszej litery, nazwisko podaje się w całości. Po skrócie imienia stawia się kropkę. Jeśli jest kilku autorów, informacje o każdym z nich oddziela się przecinkiem. Jeśli autorów jest więcej niż trzech, podaje się nazwiska tylko trzech pierwszych oraz dopisuje się „i inni” (skrót: i in.). Nie jest wskazane, aby poza nazwiskiem i imieniem, podawać dodatkową informację o autorze (np. ks., prof.). Taka praktyka może zakłócić jednolitość informacji o wszystkich autorach.

Autorem publikacji może być nie tylko określona osoba, ale także grupa osób posiadająca osobowość prawną (autorską), na przykład Sobór Watykański II, czy Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego. Informacja o autorze nie zależy od kategorii publikacji, występuje zawsze na pierwszym miejscu w opisie bibliograficznym publikacji należącej do kategorii I, II, III, IV, V.

Zdarzają się publikacje, w których spotyka się błędny zapis nazwisk autorów i współautorów publikacji. Trzeba pamiętać o słabości ludzkiego oka i uważnie spisywać informacje.

2. Tytuł dzieła. Po autorze należy umieścić tytuł dzieła, które dany autor napisał. Tytuł nie zmienia się. To znaczy, nie jest zależny od kategorii publikacji (nie zmienia się w zależności od tego czy dzieło zostało opublikowane jako książka jednego autora, czy jako fragment pracy zbiorowej, czy jako artykuł w czasopiśmie). Tytuł jest zazwyczaj umieszczany w pobliżu informacji o autorze. Należy uważać, aby nie potraktować jako tytułu całego dzieła tytułu części tego dzieła (np. rozdziału). Nie należy sugerować się informacją podaną w nagłówku strony. Tam bowiem często znajduje się jedynie skrócony tytuł dzieła albo tytuł rozdziału.

Tytułu nie umieszcza się w cudzysłowie. Sytuacjami, w których dopuszcza się wyróżnienie (kursywa, cudzysłów) są: tytuł zawierający inny tytuł, np. Encyklika „Fides et ratio”, cytat w tytule lub wyraz obcy.

3. Rodzaj i miejsce wydania publikacji. Każde opublikowane dzieło jest związane z miejscem wydania publikacji i określoną kategorią. Informacje na ten temat zwiera się w trzeciej części zapisu bibliograficznego.

a) Jeśli dzieło należy do I kategorii publikacji, czyli jest książką jednego autora, w trzeciej części zapisu będzie znajdowała się informacja o miejscowości i roku wydania. Do roku wydania nie dodaje się literki „r.”, oznaczającej skrót wyrazu „rok”.

b) Jeśli dzieło należy do II kategorii publikacji, czyli jest artykułem w pracy zbiorowej, trzecia część zapisu będzie zawierała następujące elementy: literę „w” i dwukropek. Forma może być następująca: [w:], W:, w:, (w:). Styl jest dowolny, wymaga się jednak, aby raz wybrany, był stosowany w całej pracy. Po „w:” umieszcza się tytuł pracy zbiorowej, nazwisko redaktora, miejscowość, rok wydania.

Informację o redaktorze podaje się po tytule książki, oddzielonym kropką lub przecinkiem. Należy zastosować informator: „redaktor” (redakcja), zazwyczaj w postaci skrótu „red.” lub „(red.)” oraz umieścić nazwisko redaktora w mianowniku liczby pojedynczej. Zamiast formuły „redaktor” można użyć formuły „praca zbiorowa pod redakcją” (skrót: pr. zb. pod red.) lub „pod redakcją” (skrót: pod red.). Wówczas jednak należy odmienić nazwisko redaktora zgodnie z polskimi zasadami odmiany nazwisk. Odmiana nazwiska jest uzależniona od jego końcowej litery, formy męskiej lub żeńskiej, pochodzenia językowego (polskie, niemieckie itp.).

Jeśli publikacja jest zbiorem artykułów (dokumentów), które zostały wybrane i/lub opracowane – wówczas na stronie tytułowej znajduje się nazwisko osoby, która opracowała i/lub wybrała opublikowane artykuły. Należy wówczas przed nazwiskiem podać informator: opracowanie (lub skrót: oprac.), wybór (wyb.). Poprawne jest również użycie informatora: opracował, wybrał.

c) Jeśli dzieło należy do III kategorii publikacji, czyli jest artykułem opublikowanym w czasopiśmie, trzecia część zapisu bibliograficznego będzie zawierała tytuł czasopisma. W standardzie polskim tytuł czasopisma jest wyróżniony kursywą lub umieszczony w cudzysłowie, wszystkie wyrazy składające się na tytuł czasopisma rozpoczynają się wielką literą. Po tytule czasopisma należy podać rok opublikowania i numer.

d) Jeśli informacja należy do IV kategorii publikacji, czyli jest artykułem opublikowanym w Internecie, trzecia część zapisu bibliograficznego będzie zawierała: 1) tytuł strony www lub bazy danych; 2) informację o typie nośnika, Internet oznacza się przez „on-line” lub „online”. Symbol typu nośnika ujmuje się w nawias kwadratowy: [online]; 3) adres sieciowy (internetowy, tzw. URL), np.: <http://informacjasieciowa.htm>. Adres sieciowy ujmuje się w nawias ostry: <<http://informacjasieciowa.htm>>; 4) datę dostępu, czyli dzień, w którym korzystano ze wskazanej witryny.

Internetowa baza informacyjna powiększa się lub zmienia każdego dnia. Dlatego też zasób informacji umieszczonych na wskazanej stronie niejednokrotnie podlega zmianom. Problemem związanym z adresami internetowym i baz danych może być likwidowanie stron www. Brak jakiegokolwiek archiwum przechowującego strony www wycofane z prezentacji w Internecie uniemożliwia dostęp do wielu miejsc źródłowych. Z tych też powodów informacja bibliograficzna publikacji internetowej powinna być zaopatrzona w datę dostępu wskazującą dzień korzystania z danej strony www.

e) Jeśli informacja należy do V kategorii publikacji, czyli jest publikacją elektroniczną, udostępnioną na nośniku elektronicznym lub w Internecie, zawiera informacje wspólne dla I, II i III kategorii oraz informację o typie nośnika, czyli formie elektronicznej. Obecnie korzysta się dwóch typów nośnika „online” i „CD-ROM”. Symbol typu nośnika ujmuje się w nawias kwadratowy i umieszcza po tytule dzieła, np.: [CD-ROM], [online]. Cechą charakterystyczną większości wydawnictw elektronicznych jest rozszerzenie „.pdf” na końcu nazwy sieciowej.

4. Strony. Po podaniu najważniejszych informacji o dziele, pojawia się często informacja o numerach stron. Jeśli informacja bibliograficzna znajduje się w przypisie⁷, wskazana strona jest związana z określonym miejscem dzieła, do którego odsyłany jest czytelnik. Taka sytuacja ma wówczas miejsce w opisie bibliograficznym z I, II, III i V kategorii publikacji. Publikacja z IV kategorii może mieć podział wewnętrzny dokumentu inny niż na strony, wówczas należy zamieścić odpowiedni kwantyfikator.

⁷ Zob. paragraf 1.3.

Informacja bibliograficzna publikacji z kategorii II i III, umieszczona w spisie bibliograficznym, tzw. bibliografii⁸ posiada także strony zajmujące część pracy zbiorowej lub czasopisma: pierwszą stronę (na której rozpoczyna się artykuł) i ostatnią stronę (na której kończy się artykuł) opisywanego dzieła. Informatorem oznaczającym stronę jest litera „s” z kropką, pełniącą rolę skrót (s.). Nie przyjął się do powszechnego użycia skrót „str.”. W przypadku tekstów drukowanych w postaci kolumn czasami numerowane są nie strony, ale kolejne kolumny. Wówczas zamiast informatora „s.” używa się informatora „kol.” (kolumna).

Na końcu informacji bibliograficznej, zarówno umieszczonej w przypisie, jak w spisie bibliograficznym, stawia się kropkę.

Nie należy sugerować się informacjami umieszczonymi na okładce książki. Właściwe informacje są na stronie tytułowej, która jest pierwszą lub drugą stroną zadrukowaną po okładce. Na stronie tytułowej znajdują się co najmniej trzy: autor, tytuł, miejsce wydania.

Tytuł i podtytuł dzieła podaje się w pełnym brzmieniu.

Jeśli na pierwszej lub drugiej stronie tytułowej nie ma informacji dotyczących miejscowości wydania – w zapisie bibliograficznym umieszcza się informator „b.m.w.” (brak miejsca wydania), jeśli brak informacji o roku wydania – umieszcza się informator „b.r.w.” (brak roku wydania), jeśli brak informacji o miejscowości i roku wydania umieszcza się informator „b.r.m.w.” (brak roku i miejsca wydania).

Wielu autorów stosuje zapis tytułu w postaci druku pochylego, tzw. kursywy, np.: *Tytuł*. Często spotyka się także wyróżnienie nazwisk autorów, tłumaczy i reaktorów w postaci druku rozstrzelonego, np.: N a z w i s k o .

Przykłady zapisu dzieła z I kategorii publikacji:

Granat W., *Teologiczna wiara, nadzieja i miłość*, Lublin 1960.
Granat W., *Teologiczna wiara, nadzieja i miłość*, Lublin 1960.
G r a n a t W., *Teologiczna wiara, nadzieja i miłość*, Lublin 1960.
G r a n a t W., *Teologiczna wiara, nadzieja i miłość*, Lublin 1960.

Przykłady zapisu dzieła z II kategorii publikacji:

Góźdz K., *Dialog wiary i rozumu*, w: *Na skrzydłach wiary i rozumu ku prawdzie*, red. I. Dec, Wrocław 1999, s. 183-191.
Góźdz K., *Dialog wiary i rozumu*, [w]: *Na skrzydłach wiary i rozumu ku prawdzie*, (red.) I. Dec, Wrocław 1999, s. 183-191.
Góźdz K., *Dialog wiary i rozumu*, [w:] *Na skrzydłach wiary i rozumu ku prawdzie*, (red.) I. Dec, Wrocław 1999, s. 183-191.
G ó ź d ź K., *Dialog wiary i rozumu*, w: *Na skrzydłach wiary i rozumu ku prawdzie*, red. I. D e c , Wrocław 1999, s. 183-191.
G ó ź d ź K., *Dialog wiary i rozumu*, [w:] *Na skrzydłach wiary i rozumu ku prawdzie*, (red.) I. D e c , Wrocław 1999, s. 183-191.
Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Ecclesia in Africa”*. 14 IX 1995. W: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II, t. II*, Kraków 1996, s. 539-632.
Jasiak R., *Charyzmaty*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 112-115.

⁸ Zob. paragraf 4.5.

Przykłady zapisu dzieła z III kategorii publikacji:

Bartnik Cz., *Wiara a teologia w ujęciu personalistycznym*, „Przegląd Powszechny” 1982 nr 1-2, s. 37-48.

Bartnik Cz., *Wiara a teologia w ujęciu personalistycznym*, „Przegląd Powszechny” 1982 nr 1-2, s. 37-48.

Bartnik Cz., *Wiara a teologia w ujęciu personalistycznym*, „Przegląd Powszechny” 1982 nr 1-2, s. 37-48.

Bartnik Cz., *Wiara a teologia w ujęciu personalistycznym*, „Przegląd Powszechny” 1982 nr 1-2, s. 37-48.

Przykłady zapisu dzieła z IV kategorii publikacji:

Adamiak E., *Trzy listy*, „Opoka” – laboratorium wiary i kultury [online], dostęp: 2002-11-07 <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IK/trzy_listy.html>.

Ostałowski J., *Dzień Wszystkich Świętych*, „Rzeczpospolita” 2 XI 2002, Rzeczpospolita Online [online], dostęp: 2002-11-07 <http://www.rp.pl/gazeta/wydanie_021102>.

Przykłady zapisu dzieła z V kategorii publikacji:

a) Publikacja elektroniczna na nośniku elektronicznym

Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*. 30 XI 1980, w: *Nauczanie Kościoła katolickiego* [CD-ROM], Wydawnictwo M, Kraków 2003.

b) Publikacja elektroniczna internetowa

Monografia:

Słomka J., *Pokarm i ofiara. Refleksja eucharystyczna wczesnych Ojców Greckich*, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego: Publikacje [online], dostęp: 2007-10-05 <http://www.wtl.us.edu.pl/pdf/pokarm_i_ofiara.pdf>, Łódź 2000.

Praca zbiorowa:

Perspektywy polskiej teologii. Red. K. Gózdź, W. Wołyniec, A. Małchowski, Towarzystwo Teologów Dogmatyków [online], dostęp: 2007-10-05 <http://dogmatyka.pl/e107_files/downloads/Perspektywy_Polskiej_Teologii_2007.pdf>, Wrocław 2007.

Artykuł w pracy zbiorowej:

Welenc St., *Promocja “teologii w drodze” ks. Stanisława Welenca przedstawiona w książce „Podróż do źródeł wiary i kultury” oraz „Absurdy współczesnej kultury”*, w: *Perspektywy polskiej teologii*. Red. K. Gózdź, W. Wołyniec, A. Małchowski, s. 11-20, Towarzystwo Teologów Dogmatyków [online], dostęp: 2007-10-05 <http://dogmatyka.pl/e107_files/downloads/Perspektywy_Polskiej_Teologii_2007.pdf>, Wrocław 2007.

Artykuł w czasopiśmie:

Bajorek J.B., *Mariologia biskupa Franciszka Hodura*, „Teologia w Polsce” nr 84 (2006), s. 13-21, Towarzystwo Teologów Dogmatyków [online], dostęp: 2007-10-05 <http://dogmatyka.pl/pdf/TwP_84.pdf>.

1.2.2. Interpunkcja

Poszczególne części przypisu zawsze oddziela się jakimś znakiem interpunkcyjnym. Mogą to być kropki (wówczas mówi się o stylu kropkowym), przecinki (styl przecinkowy), albo oba znaki, można także włączyć dwukropek (styl mieszany).

Po autorze (cz. 1 zapisu) należy umieścić jeden z następujących znaków: kropka, przecinek, dwukropek. Kropkę stawia się zawsze po inicjałach (pierwsza litera imienia).

W bibliografii najpierw występuje nazwisko, potem imię. W systemie kropkowym, należy postawić jedną kropkę pełniącą dwie funkcje: skrótu i rozdzielnika. Nie stosuje się zapisu dwóch kropek.

Jeżeli przyjęto styl, w którym informacja o autorze oddzielona jest przecinkiem lub dwukropkiem, kropka pełni funkcję tylko skrótu, po niej należy postawić znak interpunkcyjny rozdzielający.

Po tytule dzieła, umieszczonym w zapisie bibliograficznym (cz. 2 zapisu), należy umieścić kropkę albo przecinek. Po miejscu wydania (cz. 3) umieszcza się przecinek, jeśli następuje informacja o stronie. Na końcu stawia się kropkę. Tytułu czasopisma nie trzeba oddzielać żadnym znakiem interpunkcyjnym od informacji o roku i numerze wydania, ale nie jest błędem użycie np. przecinka.

W przypadku stosowania kropki jako znaku oddzielającego poszczególne części zapisu bibliograficznego, kolejny wyraz następujący po kropce rozpoczyna się wielką literą. Kropka może pełnić rolę podwójną: zakończenia skrótu oraz zakończenia części zapisu. Pytajnik (?) oraz wykrzyknik (!) pełnią rolę kropki kończącej zdanie (część zapisu).

W języku polskim należy dostosować się do zasad regulujących stawianie kropki po skrócie wyrazu. Jeśli skrót kończy się tą samą literą, co słowo w pełnym brzmieniu, nie stawia się kropki (np. skrót „dra” od słowa „doktora”). Jeśli skrót kończy się inną literą niż słowo w pełnym brzmieniu, stawia się kropkę (np. skrót „dr.” od słowa „doktora”).

Przykład stylu kropkowego:

Tischner J. Filozofia dramatu. Kraków 1998.

Przykład stylu przecinkowego:

Tischner J., Filozofia dramatu, Kraków 1998.

Przykłady stylu mieszanego:

Tischner J., Filozofia dramatu. Kraków 1998.

Tischner J.: Filozofia dramatu. Kraków 1998.

Tischner J.: Filozofia dramatu, Kraków 1998.

1.2.3. Zasada jednolitości stylu

Styl zapisu przypisów, bibliografii, skrótów, a więc interpunkcja, elementy zapisów, formuły daty, muszą być w całej pracy jednakowe. Można wybrać dowolny styl: interpunkcję, zakres informacji, format daty (np. 11,06,2002 lub 11 VI 2002), nazwiska, tytułów, skrótu tekstu zapisu bibliograficznego. Należy jednak we wszystkich zapisach

stosować jeden obrany styl. Ewentualna zmiana musiałaby dotyczyć wszystkich paralelnych miejsc i stylów w pozostałych zapisach bibliograficznych.

Błędem jest zmiana stylu np. w kolejnym rozdziale.

Niektóre uczelnie, wydziały, seminaria naukowe przyjmują określony styl zapisu bibliograficznego. Toteż może mieć miejsce taka sytuacja, że magistrant musi dostosować się do wymagań, postawionych przez naukowego promotora pracy.

1.2.4. Podwójny tytuł

Każda książka posiada tytuł główny. Czasami jest on uzupełniony o podtytuł. Nie jest konieczne umieszczenie w zapisie bibliograficznym drugiej części tytułu. Jeśli jednak ma to miejsce, obie części oddziela się kropką.

1.2.5. Wydawnictwo

Każda publikacja jest związana z instytucją wydawniczą i miejscowością. Informacja bibliograficzna umieszczona w pracy naukowej musi zawierać nazwę miejscowości, natomiast nie wymaga się nazwy wydawnictwa. Jeżeli jednak autor chce umieścić taką informację, może to zrobić w części trzeciej zapisu przed nazwą miejscowości lub po niej.

Przykłady:

[Kijas Z.J., Nowy kapłan na nowe czasy, Wydawnictwo „M”, Kraków 2002.](#)

[Kijas Z. J., Nowy kapłan na nowe czasy, Kraków 2002, Wydawnictwo „M”.](#)

Informacja bibliograficzna w treści recenzji publikacji musi zawierać nazwę wydawnictwa.

Wybrane katolickie instytucje wydawnicze w Polsce

Biblioteka „Więzi” – Warszawa

Instytut Wydawniczy „Pax” – Warszawa

Księgarnia św. Wojciecha – Poznań

Oficyna Wydawnicza „Vocatio” – Warszawa

Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych (ODiSS) – Warszawa

Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” – Kraków

Tygodnik Katolicki „Niedziela” – Częstochowa

Wydawnictwo „Jedność” – Kielce

Wydawnictwo „M” – Kraków

Wydawnictwo „Michalineum” – Warszawa

Wydawnictwo „Pallottinum” – Księża Pallotyni, Poznań

Wydawnictwo „W drodze” – Ojcowie Dominikanie, Poznań

Wydawnictwo „WAM” – Księża Jezuici, Kraków

Wydawnictwo Księgarni Św. Jacka – Katowice

Wydawnictwo Księży Marianów – Warszawa

Wydawnictwo Księży Pallotynów „Apostolicum” – Warszawa-Ząbki

Wydawnictwo Księży Sercanów – Kraków

Wydawnictwo Księży Werbistów „Verbinum” – Warszawa

Wydawnictwo Misjonarzy Klaretynów „Palabra” – Warszawa

Wydawnictwa diecezjalne i archidiecezjalne, np.:

Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne

Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos” – Tarnów

Wydawnictwa seminariów wydziałów teologicznych wyższych uczelni państwowych i kościelnych w Polsce

Papieska Akademia Teologiczna (PAT) – Kraków

Papieski Fakultet Teologiczny we Wrocławiu – Wrocław

Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (TN KUL) – Lublin

Wydawnictwo Rhetos (PWT Bobolanum)

Wydawnictwo Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW) – Warszawa (do roku 2000 Akademia Teologii Katolickiej)

Wydawnictwo Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” – Olsztyn (także Wydziału Teologii UWM)

Wydział Teologiczny UAM w Poznaniu

Wydział Teologiczny UMK – Toruń

Wydział Teologiczny UO – Opole

Wydział Teologiczny US – Szczecin

Wydział Teologiczny UŚ – Katowice

1.2.6. Tom książki

Jeżeli publikacja jest oznaczona jako kolejny tom, należy odnotować taką sytuację w ten sposób, że do tytułu książki dodaje się informację o numerze tomu, np.: Tom 1. (T. 1., t. I), wpisując ją po tytule, który jest powtórzony w kolejnych tomach.

Przykład:

Granat W., *Dogmatyka katolicka*, t. 1. Bóg jeden w Trójcy Osób, Lublin 1962.

Niewłaściwy zapis: Granat W., Dogmatyka katolicka. Bóg jeden w Trójcy Osób, t. 1, Lublin 1962.

1.2.7. Kolejne wydanie książki

Każda publikacja może być wydana ponownie. Wówczas jest to kolejne (drugie, trzecie itd.) wydanie, czasami także poprawione. Ta informacja znajduje się na stronie potytułowej (drugiej tytułowej) albo ostatniej. W zapisie bibliograficznym pierwszego wydania książki nie umieszcza się informacji o tym, że jest to pierwsze wydanie. W kolejnych wydaniach, bez względu na to czy są poprawione i uzupełnione, taka informacja musi zostać podana. Umieszcza się ją w części trzeciej zapisu, przed nazwą miejscowości lub po niej.

Przykłady:

Gambarelli G., Łucki Z., *Jak przygotować pracę dyplomową lub doktorską*, Kraków 2001, wyd. IV.

Gambarelli G., Łucki Z., *Jak przygotować pracę dyplomową lub doktorską*, wyd. IV, Kraków 2001.

Gambarelli G., Łucki Z., *Jak przygotować pracę dyplomową lub doktorską*, Kraków 2001, wyd. 4.

Gambarelli G., Łucki Z., *Jak przygotować pracę dyplomową lub doktorską*, Kraków 2001⁴.

1.2.8. Seria wydawnicza

Do zapisu bibliograficznego można dodać informację o serii wydawniczej, w której została wydana książka. Informację tę umieszcza się w części trzeciej zapisu, przed lub po miejscowości, z dodaniem słowa „seria”. Seria jest związana z konkretnym wydawnictwem, zatem należałoby, obok tytułu serii, podać nazwę instytucji wydawniczej. Informacja o serii nie jest obowiązkowa. Rzadko spotyka się ją w bibliografii prac naukowych. Jest ona jednak istotna w recenzji publikacji.

Przykład:

Kijas Z. J., Święty Bonawentura. Seria: Wielcy Ludzie Kościoła, Wydawnictwo „WAM”, Kraków 2002.

Wybrane polskie serie katolickie: naukowe i popularne

AMATECA. Podręcznik Teologii Katolickiej – Pallottinum
Biblioteka „Niedzieli” – Tygodnik Katolicki „Niedziela”
Biblioteka duszpasterza – „Biblos”
Biblioteka Horyzontów Wiary – WAM
Biblioteka Życia Duchowego – WAM
Człowiek i Wiara – WAM
Klasyki jezuickiej historiografii – WAM
Myśl Teologiczna – WAM
Ojcowie Żywi – WAM
Problemy Teologiczne – WAM
Prymasowska Seria Biblijna – „Vocatio”
Rekolekcje z... - „M”
Religie Ludzkości – WAM
Rozprawy i studia biblijne – „Vocatio”
Spotkania z... - „M”
Studia Religiologiczne – TN KUL
Wielcy Ludzie Kościoła – WAM
Wokół Współczesności – WAM
Źródła Myśli Teologicznej – WAM
Biblioteka Ekumenii i Dialogu – PAT

1.2.9. Tłumaczenia

Jeżeli publikacja jest tłumaczeniem z języka obcego, należy w zapisie umieścić nazwisko tłumacza. Czyni się to w cz. 2, po tytule. Wyraz „tłumacz” zazwyczaj skraca się do „tł.” lub „tłum.”. Można także przyjąć określenie „przekład” („przekł.”) lub „przełożył” („przeł.”). Należy jednak pamiętać, aby konsekwentnie używać jednego, wybranego wskaźnika.

1.2.10. Dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła

Informacja bibliograficzna o dokumencie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (UNK) charakteryzuje się tym, że z tytułem jest związana data podpisania dokumentu przez osobę reprezentującą UNK. Autorem dokumentu UNK jest papież, albo instytucja kościelna, np. sobór, synod, dykasteria Kurii Rzymskiej⁹, konferencje biskupów, biskup. Dokument Stolicy

⁹ Kuria Rzymska jest podzielona na wydziały, czyli dykasteria. Więcej informacji zob. paragraf 2.1.

Apostolskiej, którego autorem nie jest papież, podpisuje zazwyczaj prefekt i sekretarz dykasterii Kurii Rzymskiej. Jako autor występuje konkretna dykasteria Kurii, dlatego w zapisie bibliograficznym nie wpisuje się niczyjego imienia i nazwiska, lecz nazwę dykasterii.

Przykład:

Deklarację „Dominus Iesus” o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła, z dnia 6 VIII 2000, podpisali: prefekt Kongregacji Nauki Wiary kard. Joseph Ratzinger i sekretarz Kongregacji Nauki Wiary abp Tarcisio Bertone. Jednak autorem publicznym dokumentu jest Kongregacja Nauki Wiary. Toteż zapis bibliograficzny tego dokumentu będzie wyglądał następująco:

[Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja „Dominus Iesus”. 6 VIII 2000.](#)

Data jest o tyle ważną informacją, że zazwyczaj dokumenty UNK są publikowane w różnych miejscach, czasami nawet pod zmienionym tytułem. Czytelnik więc, znając datę podpisania dokumentu, może posłużyć się nią do odnalezienia wskazanego dokumentu w innym wydaniu, czasami nawet pod tytułem w innym brzmieniu.

Data jest zazwyczaj umieszczana na końcu dokumentu. Należy ją wpisać do części drugiej zapisu, po tytule. Format zapisu daty jest dowolny, należy jednak pamiętać o zasadzie jednolitości.

Przykład:

[Jan Paweł II, Encyklika „Fides et ratio”. 14 IX 1998, Poznań 1998.](#)

Tytuł dokumentu może mieć formę opisową, podaną w języku polskim oraz łacińską. Z takiej informacji należy wybrać autora (tu: Jan Paweł II) oraz tytuł: gatunek (tu: encyklika) i nazwę łacińską, pochodzącą od pierwszych słów, którymi rozpoczyna się dokument, tzw. arenę lub aryngę (tu: Sollicitudo rei socialis). Nazwę łacińską należy wyróżnić cudzysłowem lub kursywą.

Przykład:

Strona tytułowa zawiera zapis:

[Encyklika „Sollicitudo rei socialis” Ojca Świętego Jana Pawła II skierowana do biskupów, kapłanów, rodzin zakonnych, synów i córek Kościoła oraz wszystkich ludzi dobrej woli z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia „Populorum progressio”.](#)

Pierwsza i druga część zapisu będzie wyglądała następująco:

[Jan Paweł II, Encyklika „Sollicitudo rei socialis”.](#)

1.3. Przypisy

Przypis jest dodatkową informacją dołączoną do tematu głównego i uzupełniającą przedstawiany tekst.

Przypis wpisuje się na dole strony albo na końcu dzieła. Każdy jest zaopatrzony w odnośnik, wskazujący miejsce w tekście, z którym związana jest podana informacja. Najczęściej, w pracy magisterskiej, treść przypisu stanowi informacja bibliograficzna, podająca autora, tytuł dzieła i miejsce wydania.

Przypis bibliograficzny powinien zawierać te same informacje co zapis bibliograficzny. Zmianie ulega styl zapisu. W bibliografii na pierwszym miejscu znajduje się nazwisko autora, a następnie imię. Zmianie nie ulega zapis dotyczący tytułu, tłumaczenia, opracowania, numeru tomu, miejsca i roku wydania.

Dodatkową rzeczą jest wpisanie numeru strony, na której znajduje się wskazany tekst.

Przykład:

Zapis w bibliografii: Tischner J., *Filozofia dramatu*, Kraków 1998.

Zapis „tradycyjny” w przypisie: J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998, s. 23.

Zapis „oksfordzki” – w tekście zamiast z odnośnikiem, pod tekstem: (Tischner, 1998, 23).

W przypadku informacji dotyczącej dokumentu Urzędu Nauczycielskiego Kościoła umieszcza się dodatkowo numer akapitu. Jest to informacja towarzysząca lub alternatywna dla numeru strony. Nowsze dokumenty nauczania Kościoła są podzielone nie tylko na tytuły rozdziałów, ale także na paragrafy (artykuły), które są ponumerowane (np. Katechizm Kościoła Katolickiego). Podobnie jak zdania w poszczególnych Księgach Pisma Świętego posiadają numerację, tak też ponumerowano akapity dokumentów nauczania Kościoła. Pozwala to na szybkie odnalezienie wskazanego miejsca, niezależnie od tego, z jakiego wydania się korzysta.

Przykład:

Zapis w bibliografii: Jan Paweł II, *Encyklika „Fides et ratio”*. 14 IX 1998, Poznań 1998.

Zapis w przypisie: Jan Paweł II, *Encyklika „Fides et ratio”*. 14 IX 1998, n. 10, Poznań 1998.

W literaturze spotyka się informację bibliograficzną poprzedzoną skrótem: Por. (porównaj), lub Zob. (zobacz). Jest to dodatkowa informacja o tym, że autor nie przedstawia bezpośrednio tekstu ze wskazanej publikacji, ale odsyła do niej, jako opracowania zawierającego prezentowaną myśl. Jednak wielu autorów prac naukowych rezygnuje z tego dodatku.

Przypis bibliograficzny jest bezwzględnie umieszczany po tekście zacytowanym. Cytat jest wyróżniony albo w postaci pisma ukośnego (kursywa), albo poprzez użycie tzw. cudzysłowu. Można skrócić cytat, wyłączając jego część. W miejscu, z którego usunięto część tekstu, należy umieścić wielokropki w nawiasie: (...) lub [...]. Jeżeli początek (albo koniec) cytatu nie jest początkiem (albo końcem) zdania źródłowego, należy cytat poprzedzić (lub zakończyć) wielokropkiem bez nawiasu.

Cytat można poszerzyć poprzez dopisanie wyrażenia, które doprecyzowuje treść. W takiej sytuacji należy umieścić dodatek w nawiasie kwadratowym z własnymi inicjałami (np.

„bbb [aa-K.P.] ccc”). Jeżeli w cytacie zawiera się wyróżnione wyrażenie lub inny cytat, należy to zaznaczyć w postaci dodatkowego cudzysłowu (np. „bbb ‘aaa’ ccc”; lub „bbb «aaa» ccc”) lub kursywy. Nie jest poprawne umieszczenie tego samego wyróżnika wewnątrz wyróżnionego zdania (np. „bbb „aaa” ccc”).

Tekst zacytowany w części pracy (lub całości), który nie jest wyróżniony i nie zawiera informacji bibliograficznej, jest plagiatem. Dyskwalifikuje pracę spośród prac naukowych danego autora, nie stanowi podstawy do nadania stopnia oraz tytułu naukowego. W przypadku stwierdzenia plagiatu, po zakończeniu procedury nadania stopnia bądź tytułu naukowego, wszczynana się proces cofnięcia posiadanego stopnia (tytułu).

Przypis bibliograficzny umieszcza się w miejscu, w którym została podana krótką i ważną informacją (teza, pojęcie), szerzej opracowana w innych pozycjach bibliograficznych.

Przypis bibliograficzny umieszcza się także wówczas, gdy podana w tekście myśl nie jest bezpośrednim cytatem źródła, ale z niego pochodzi. Jest przedstawiona w postaci parafrazy (cudza myśl podana własnymi słowami).

W przypisie zawierającym kilka informacji bibliograficznych, poszczególne adresy są rozdzielone średnikiem (nie kropką).

Przykład:

Jan Paweł II, Encyklika „Fides et ratio”. 14 IX 1998, n. 10, Poznań 1998; Z. J. Kijas, Święty Bonawentura, Kraków 2002, s. 7; J. Tischner, Filozofia dramatu, Kraków 1998, s. 17.

Przypis bez informacji bibliograficznej umieszcza się wówczas, gdy informacja podana w treści głównej wymaga uzupełnienia. Dodatkową informację podaje się wówczas w przypisie.

Przypisu nie podaje się przy informacjach oczywistych lub stwierdzeniach spotykanych wielokrotnie w literaturze przedmiotu (wtedy można wspomnieć, że „badacze z reguły sądzą, iż...”).

System alfabetyczno-chronologiczny, tzw. harwardzki lub amerykański

Coraz częściej spotyka się w literaturze tzw. system „harwardzki” lub „amerykański”, odniesienia bibliograficznego do źródła. Według tego systemu w przypisach (numerowanych odnośnikach) nie umieszcza się informacji bibliograficznej. Czyni się to w tekście, umieszczając skróconą informację bibliograficzną bezpośrednio po cytacie lub w innym miejscu wymagającym wskazania źródła bibliograficznego. Informacja bibliograficzna jest ujęta w nawias (okrągły lub kwadratowy), zawiera nazwisko autora, rok publikacji dzieła i numer strony, do której odsyła się czytelnika. Pełny zapis bibliograficzny znajduje się tylko w spisie bibliograficznym.

Jeśli dysponujemy kilkoma publikacjami tego samego autora, opublikowanymi w jednym roku, wówczas każdą pozycję bibliograficzną oznaczamy kolejnymi literami alfabetu. Trzeba przy tym uważać, żeby oznaczenia w tekście były takie same jak w spisie bibliograficznym.

Kolejność wymieniania pozycji bibliograficznych w spisie jest alfabetyczna – od nazwiska autora, zaś w grupie dzieł jednego autora, według daty publikacji; w razie powtarzania się daty publikacji, w odniesieniu do jednej grupy dzieł porządkuje się je alfabetycznie według tytułu dzieła.

Zapis bibliograficzny w spisie różni się od tradycyjnego tym, że datę (rok) publikacji zamiesza się na drugim miejscu, po nazwisku autora a przed tytułem dzieła:

- nazwisko i imię autora (zalecane pełne brzmienie imienia),
- rok wydania (czasami ujmuje się go w nawias),

- tytuł dzieła,
- miejsce publikacji (według schematu zapisu dzieła z kategorii I, II, III, IV, V).

Zalecane jest dodawanie nazwy wydawnictwa. Pełny zapis bibliograficzny w spisie nie zawiera częściowych stron. Należy je podać wtedy, gdy dotyczy artykułu w czasopiśmie lub pracy zbiorowej, wskazując na początkową i ostatnią.

Przykład:

1) Tekst

Mowa jest formą ujawnienia się osoby, będącej „kimś”, wobec Drugiego. Tylko „ktoś”, tj. osoba może być autorem „mowy”, tj. harmonijnie zestawionych słów zawierających sens. Ten sens precyzuje wartość osobową. Mowa wypełnia przestrzeń dynamiki dialogicznej – komunikacji. Trzyma partnerów dialogu w pewnym dystansie, ale także jest medium tworzącym wzajemne relacje – kontaktuje [Lubowicka 2005 b: 115]. (...)

Drugą barierą w relacji międzypodmiotowej jest doświadczenie mocy Nieskończoności, czy też Nieskończonego, w zetknięciu do Drugim. Dialogika Levinasa pozwala stwierdzić, że w twarzy drugiego człowieka zawiera się tajemnica jego osoby, na którą wskazuje Enigma dynamizująca Boski „ślad”, gwarantujący moralne prawo do miłości. W ten sposób, w bliźnim, przez ludzką twarz i życzliwość, Bóg komunikuje się z człowiekiem. Dochodzi się tu do granic podmiotowych różnicujących kategorie osobowe – chodziłoby o trzy kategorie osób: Boskie, anielskie, ludzkie [Parzych-Blakiewicz 2008: 287]. U Levinasa ten sens oddaje model „Intrygi Trzech” [Jędraszewski 1999: 79], gdzie Bogu przypisuje się obecność i działanie przez ludzką twarz [tamże: 51, 77-79] – ludzki podmiot, zwłaszcza miłujący [Lubowicka 2006: 156]. Nie mówi się tu jednak wprost o zrównaniu partnerskim, Boga z człowiekiem. Tylko relacje etyczne międzyludzkie i doświadczane w nich dobro, dają możliwość doświadczenia także Boskiej obecności czy też bliskości [Jędraszewski 1999: 79; Lubowicka 2006: 154]. Boskie oddalenie od człowieka bowiem, jest na tyle konsekwentne, że niedostępność [Lubowicka 2005 a: 149nn] uniemożliwia Jego poznanie. Oddaje to klimat nieprzekraczalności granic międzykategorialnych.

2) Spis bibliograficzny

- Jędraszewski, Marek, 1999: Homo: capax alterius, capax Dei. Emmanuel Levinasa myślenie o człowieku i Bogu, UAM, Poznań.
- Lubowicka, Grażyna, 2005 a: Emmanuel Levinasa Bóg nieobecny, Bóg odseparowany, Bóg ukryty – i nawiedzający myśl, „Filozofia Religii”, t. 1, UAM, Poznań, s. 149-161.
- Lubowicka, Grażyna, 2005 b: Spotkanie w obliczu innego. Czy Emmanuel Levinas jest filozofem dialogu?, „Filozofia Dialogu”, t. 3, UAM, Poznań, s. 107-120.
- Lubowicka, Grażyna, 2006: Przykazanie, jako sens relacji Boga i człowieka w filozofii Emmanuel Levinasa, „Filozofia Religii”, t. 2, UAM, Poznań, s. 137-158.
- Parzych-Blakiewicz, Katarzyna, 2008: Koncepcja „wspólnoty” w perspektywie teologii dialogu, w: Ja – Wspólnota. Wspólnota – Ja. Próba ujęcia interdyscyplinarnego, Kotkowska, E., Moskałyk, J., Wiertelwska, M., (red.), UAM, Poznań, s. 277-293.

1.4. Skróty

Każdą publikację, z której się korzystało, należy podać w pełnej formie opisu bibliograficznego. Jednak w przypisach pełną informację umieszcza się tylko jeden raz, wtedy, gdy podaje się ją po raz pierwszy. Kolejne odwołania do tej samej publikacji podaje się w skróconej formie zapisu bibliograficznego. Jeżeli np. w pracy autor powołując się po raz kolejny na tę samą publikację, zmienia jedynie stronę lub numer akapitu, wówczas należy skrócić zapis bibliograficzny. Zastosowany skrót dotyczy całej pracy. Nie ma więc potrzeby powtarzać w kolejnych rozdziałach pełnego zapisu bibliograficznego.

Skrócona informacja bibliograficzna w przypisie może posiadać następującą formę:

- skrót przyjęty przez autora pracy: własny lub powszechnie znany;
- tekst skrócony.

1.4.1. Skróty własne

Każdą pozycję bibliograficzną można zapisać w postaci skrótu samodzielnie utworzonego. Skrót zazwyczaj w sposób logiczny wskazuje na daną pozycję, np. poprzez zapisanie pierwszych liter słów składających się na całość zapisu.

Przykład:

Pełny zapis: J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998.

Skrót: FD

Każdy skrót własny musi być wyjaśniony. Po wyjaśnieniu każda informacja bibliograficzna dotycząca wybranej pozycji powinna być przedstawiona w postaci przyjętego skrótu.

Istnieją trzy sposoby wyjaśnienia skrótu własnego:

1) W głównym tekście, w części pracy poświęconej opisowi źródeł i opracowań umieszcza się pełny tytuł dzieła, dołączając (np. w nawiasie) informację o skrótce.

Przykład:

Zostanie przeanalizowana treść książki J. Tischnera „*Filozofia dramatu*” (FD).

2) Pierwszy przypis zawierający informację bibliograficzną danej publikacji podaje się w pełnym brzmieniu. Po całości dodaje się w nawiasie, najczęściej kwadratowym, skrót.

Przykład:

J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998, s. 17. [=FD].

Jako informator wskazujący na skrót, zamiast znaku równości, może być użyte słowo „dalej:” lub „skrót:”.

3) Wykaz skrótów sporządza się w przypadku dużej liczby skrótów¹⁰.

¹⁰ Zob. paragraf 4.6.

1.4.2. Skróty umowne

Niektóre publikacje, powszechnie znane i często powtarzające się w literaturze teologicznej, posiadają skrót, który został wyjaśniony w Encyklopedii Katolickiej¹¹. Nie ma obowiązku wyjaśniania znaczenia tych skrótów. Należy jednak poinformować czytelnika o tym, że skróty stosowane w pracy zostały przyjęte za Encyklopedią Katolicką.

Wybrane skróty przyjęte w Encyklopedii Katolickiej

Należą do nich skróty ksiąg Pisma Świętego według Biblii Tysiąclecia

Dokumenty Kościelne:

- CA - Jan Paweł II, Encyklika „Centesimus annus”. 1991
- ChL - Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „Christifideles laici”. 1988
- DA - Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”. 1965
- DB - Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”, 1965
- DE - Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”. 1964
- DFK - Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej „Oplatam totius”. 1965
- DiM - Jan Paweł II, Encyklika „Dives in misericordia”. 1980
- DK - Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis”. 1965
- DKW - Sobór Watykański II, Dekret o Kościołach wschodnich katolickich „Orientalium Ecclesiarum”. 1964
- DM - Sobór Watykański II, Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes divinitus”. 1965
- DRN - Sobór Watykański II, Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich „Nostra aetate”. 1965
- DSP - Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli „Inter mirifica”. 1963
- DV - Jan Paweł II, Encyklika „Dominum et vivificantem”. 1986
- DWCH - Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”. 1965
- DWR - Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej „Dignitatis humanae”. 1965
- DZ - Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego „Perfectae caritatis”, 1965
- ES - Paweł VI, Encyklika „Ecclesiam suam”. 1964
- EV - Jan Paweł II, Encyklika „Evangelium vitae”. 1965
- FC - Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”. 1981
- FR - Jan Paweł II, Encyklika „Fides et ratio”. 1998
- HV - Paweł VI, Encyklika „Humanae vitae”. 1965
- KDK - Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”. 1965
- KK - Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”. 1964
- KL - Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”. 1963
- KO - Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym „Dei verbum”. 1965
- LC - Kongregacja Nauki Wiary, Libertatis conscientia. 1986
- LE - Jan Paweł II, Encyklika „Laborem exercens”. 1981
- LN - Kongregacja Nauki Wiary, Libertatis nuntius. 1984
- MC - Paweł VI, Adhortacja apostolska „Marialis cultus”. 1974
- MCCh - Pius XII, Encyklika „Mystici Corporis Christi”. 1943
- MD - Jan Paweł II, List apostolski „Mulieris dignitatem”. 1988
- MdD - Pius XII, Encyklika „Mediator Dei”. 1947
- MM - Jan XXIII, Encyklika „Mater et magistra”. 1961
- OA - Paweł VI, List apostolski „Octogesima adveniens”. 1971

¹¹ Encyklopedia katolicka. Wykaz skrótów, Lublin 1993, wyd. II poprawione i rozszerzone.

- PDV - Jan Paweł II, Adhortacja apostolska "Pastores dabo vobis". 1982
PiT - Jan XXIII, Encyklika „Pacem in terris”. 1963
PP - Paweł VI, Encyklika „Populorum progressio”. 1967
QA - Pius XI, Encyklika „Quadragesimo Anno”. 1931
RHm - Jan Paweł II, Encyklika „Redemptor hominis”. 1979
RMat - Jan Paweł II, Encyklika „Redemptoris Mater”. 1987
RMis - Jan Paweł II, Encyklika „Redemptoris missio”. 1990
RN - Leon XIII, Encyklika „Rerum novarum”. 1891
Rpa - Jan Paweł II, Adhortacja apostolska “Reconciliatio et paenitentia”. 1994
SRS - Jan Paweł II, Encyklika „Sollicitudo rei socialis”. 1987
UUS - Jan Paweł II, Encyklika “Ut unum sint”. 1995
VCon - Jan Paweł II, Adhortacja apostolska “Vita consecrata”. 1996
VSpl - Jan Paweł II, Encyklika „Veritatis splendor”. 1993

Czasopisma:

- AAS - „Acta Apostolicae Sedis”. Rzym 1909 –
ACr - “Analecta Cracoviensia”. Kraków 1969 –
AK - “Ateneum Kapłańskie”. Włocławek 1909 –
Comp - „Communio”. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny. Poznań 1981 –
Conc - „Concilium” Międzynarodowy Przegląd Teologiczny. Poznań, Warszawa 1965-1971
CS - „Colloquium Salutis”. Wrocławskie Studia Teologiczne. Wrocław 1969 –
CT - „Collectanea Theologica”. Lwów 1931-1939, Warszawa 1949 –
CzST - „Częstochowskie Studia Teologiczne”. Częstochowa 1973 –
DzU - „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”. Warszawa 1918-1939, 1944 –
OsRomPol - „L'Osservatore Romano”. Wersja polska. Watykan 1980 –
PKat - „Przegląd Katolicki”. Warszawa 1863-1939, 1984 –
PP - „Przegląd Powszechny”. Kraków 1884-1935, Warszawa 1936-1939, 1947-1953, 1982 –
PzST - „Poznańskie Studia Teologiczne”. Poznań 1972 –
RBL - „Ruch Biblijny i Liturgiczny”. Kraków 1948 –
RTK - „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” (od 1991/92 „Roczniki Teologiczne”). Lublin 1949 –
SDE - „Studia i Dokumenty Ekumeniczne”. Warszawa 1983 –
StGd - „Studia Gdańskie”. Gdańsk-Oliwa 1973 –
StPł - „Studia Płockie”. Płock 1973 –
STV - „Studia Theologica Varsaviensia”. Warszawa 1963 –
SW - „Studia Warmińskie”. Olsztyn 1964 –
TPow - „Tygodnik Powszechny”. Katolickie pismo społeczno-kulturalne. Kraków 1945 –
TwP - „Teologia w Polsce”. Biuletyn informacyjny. Lublin 1983 –
WDr - „W Drodze” Miesięcznik poświęcony życiu chrześcijańskiemu. Poznań 1973 –
ZNKUL - „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”. Lublin 1958 –

Inne skróty:

- BF - Breviarium fidei. Kodeks doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, (oprac.) S. Głowa, I. Bieda. Poznań 1964
BFn - Breviarium fidei. Kodeks doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, (oprac.) S. Głowa, I. Bieda. Poznań 1988, wyd. II
BJ - Biblioteka Jagiellońska, Kraków
BKUL - Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
BN - Biblioteka Narodowa
BOssol - Biblioteka Polskiej Akademii Nauk Zakładu im. Ossolińskich. Wrocław
DS - H. Denzinger, A. Schönmetzer, Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Freiburg im. Br. 1976, wyd. XXXVI
PG - Patrologiae cursus completus. Series Graeca I-CLXI, wyd. J. P. Migne. Paryż 1857-1866
PL - Patrologiae cursus completus. Series Latina I-CCXVII, wyd. J. P. Migne. Paryż 1878-1890
POK - Pisma ojców Kościoła, (red.) J. Sajdak. Poznań 1924 –
SWD - Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Poznań 1968, wyd. II

1.4.3. Tekst skrócony zapisu bibliograficznego

Istnieje kilka sposobów skracania informacji bibliograficznej w przypisach, poza użyciem skrótu własnego lub umownego.

Zapis uproszczony, zawierający część początkową informacji bibliograficznej. Jeśli informacja bibliograficzna powtarza się w przypisie dalszym niż bezpośrednio następujący po przypisie z informacją, którą autor pragnie wskazać, stosuje się uproszczony zapis tekstowy. Sporządza się go w ten sposób, że umieszcza się w przypisie jedynie początek pełnej informacji bibliograficznej, po czym informator „jw.” (jak wyżej). Niektórzy autorzy, zamiast „jw.” stosują skrót „dz. cyt.” (dzieło cytowane), „op. cit.” (opus citatum), „art. cyt.” (artykuł cytowany). Przed informatorem można postawić wielokropek. Po informatorze należy podać stronę lub numer, do której autor odsyła czytelnika.

Przykład:

Przypis numer 5, pozycja bibliograficzna pojawiła się po raz pierwszy w pracy:

J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998, s. 20.

Przypis numer 10, pozycja bibliograficzna pojawiła się w pracy po raz kolejny:

J. Tischner, *Filozofia...jw.*, s. 20.

lub

J. Tischner, *Filozofia, jw.*, s. 20.

lub

J. Tischner, *Filozofia...dz. cyt.*, s. 20.

lub

J. Tischner, *Filozofia...op. cit.*, s. 20.

Jeśli w pracy są odwołania tylko do jednego dzieła danego autora, można skrócić zapis bibliograficzny do nazwiska tego autora, bez podawania początku tytułu jego dzieła.

Przykłady:

Przypis numer 5, pozycja bibliograficzna pojawiła się po raz pierwszy w pracy:

J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998, s. 20.

Przypis numer 10, pozycja bibliograficzna pojawiła się w pracy po raz kolejny:

J. Tischner, *...jw.*, s. 20.

Zdarza się jednak w pracach magisterskich, że studenci zapominają o tym, iż powołali się na więcej niż jedno dzieło tego samego autora i stosują skrót w postaci przedstawienia jedynie nazwiska. Czytelnik nie wie wówczas, do której, z wcześniej przedstawionych publikacji, odnosi się autor.

Informator „Tamże”. Jeśli informacja bibliograficzna powtarza się w przypisie bezpośrednio następującym po poprzednim, wówczas należy umieścić w przypisie informator „Tamże” (niektórzy autorzy używają informatorów z języka łacińskiego: „Ibidem”, skrót: „Ib.” lub „Ibid.”). Po informatorze należy umieścić informację związaną ze stroną (numerem), do której odsyła autor.

Przykłady:

Przypis numer 5, pozycja bibliograficzna pojawiła się po raz pierwszy w pracy:

J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998, s. 20.

Przypis numer 6, z tą samą informacją, która była w przypisie nr 5:

Tamże, s. 35.

lub

Ibidem, s. 35.

Przypis numer 10, z tą samą informacją, która była w przypisie 5 i 6.

W przypisach 7, 8, 9 była zamieszczona inna informacja.

J. Tischner, *Filozofia... jw.*, s. 67.

Informator „Tenże”. W przypadku, gdy w przypisie bezpośrednio poprzedzającym przypis sporządzany, została umieszczona informacja bibliograficzna tego samego autora, ale dotycząca publikacji o innym tytule, można zastosować słowo „Tenże”, jako informator zamienny za imię i nazwisko autora. Jeśli druga publikacja pojawiłaby się kolejny raz, w przypisach dalszych niż bezpośrednio następujący, należy napisać nazwisko autora. Informator „Tenże” jest adekwatny tylko dla jednego miejsca.

Przykłady:

Przypis numer 5, pozycja bibliograficzna pojawiła się po raz pierwszy w pracy:

J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998, s. 20.

Przypis numer 6, książka, której pełny zapis wyglądałby następująco: J. Tischner, *Spór o istnienie człowieka*, Kraków 1998, s. 50. Książka nie była przedstawiona w przypisie 5, ale jest publikacją tego samego autora. Przypis wygląda następująco:

Tenże, *Spór o istnienie człowieka*, Kraków 1998, s. 50.

Przypis numer 10, z tą samą informacją, która była w przypisie 6. W przypisach 7, 8, 9 była zamieszczona inna informacja.

J. Tischner, *Spór... jw.*, s. 67.

Niektórzy autorzy przyjmują zasadę skrócenia informacji o autorze, umieszczając tylko nazwisko, bez imienia. Należy w tym przypadku zastosować zasadę jednolitości.

Przykłady:

Przypis, w którym pierwszy raz w pracy pojawia się informacja bibliograficzna:

J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 1998, s. 20.

Przypis dalszy, skrócony:

Tischner, *Filozofia...* jw, s. 25.

W literaturze naukowej można spotkać także informacje bibliograficzne umieszczone w głównym tekście pracy – nie w przypisie. Wówczas, w miejscu, w którym autor odsyła do wybranej publikacji, zamiast odnośnika, w nawiasie jest podane nazwisko autora wskazanej publikacji i rok, w którym ukazało się jego dzieło. Należy sięgnąć do spisu bibliograficznego, by odnaleźć pełny adres bibliograficzny danej publikacji.

2. Źródła

Praca magisterska powstaje w oparciu o studia materiałów, do których należą źródła oraz fachowa literatura przedmiotu, zajmująca się podjętym problemem badawczym. Opracowanie teologiczne opiera się na źródłach teologicznych oraz źródłach właściwych pracy.

2.1. Źródła teologiczne

Teologia jest to „nauka o Bogu i o relacjach między Bogiem, człowiekiem a światem; także zespół nauk wyjaśniających treści wiary religijnej”¹². Zatem badania naukowe, studia i refleksję naukową opiera na pismach uznanych przez UNK za zawierające treść oraz interpretację Objawienia Bożego. Do takich należą: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu oraz Tradycja – czyli pisma patrystyczne i dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Dlatego też Pismo Święte oraz Tradycja są podstawowymi źródłami teologicznymi, które teolog poznaje i na których opiera swoje badania naukowe.

Nauczanie teologów jest także źródłem teologicznym, ale pomocniczym¹³.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu zwane Biblią, jest zbiorem ksiąg, które Kościół uznał za natchnione oraz przyjął do kanonu ksiąg Pisma Świętego. Z uwagi na zawarte w nich objawienie Boże „stanowi (...) depozyt wiary i jej regułę (...) tekst i treść Biblii są przedmiotem naukowych badań biblistyki”¹⁴. Istnieje wiele przekładów Pisma Świętego na języki narodowe. Kościół przyjął od synagogi księgi święte (Biblia hebrajska i grecka), które tworzą Stary Testament. Jako „prawowity spadkobierca i kontynuator dziejów zbawczych Starego Przymierza, uznał księgi Starego Testamentu za swą prehistorię i dalej

¹² L. Balter, *Teologia*, [w:] *Leksykon teologii fundamentalnej*, (red.) M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń i inni, Lublin-Kraków 2002, s. 1228.

¹³ S. C. Napiórkowski, *Jak uprawiać teologię*, Wrocław 1994, wyd. II poprawione i uzupełnione, s. 38.

¹⁴ R. Łukaszyk, *Biblia*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 376.

gromadził pisma swego okresu [Nowy Testament – K.P.]”¹⁵. Katolicki zbiór ksiąg Pisma Świętego (kanon) zawiera 47 Ksiąg Starego i 27 ksiąg Nowego Testamentu.

Podział ksiąg Starego Testamentu¹⁶:

- **Księgi historyczne.** Należą do nich: 1) Pięcioksiąg Mojżesza zwany Torą: Księga Rodzaju (Rdz), Księga Wyjścia (Wj), Księga Kapłańska (Kpł), Księga Liczb (Lb), Księga Powtórzonego Prawa (Pwt). 2) Dzieło deuteronomistyczne: Księga Jozuego (Joz), Księga Sędziów (Sdz), Pierwsz i Druga Księga Samuela (1-2 Sm), Pierwsza i Druga Księga Królewska (1-2 Krl). 3) Dzieło kronikarskie: Pierwsza i druga Księga Kronik (1-2 Krn), Księga Ezdrasza (Ezd), Księga Nehemiasza (Ne). 4) Księgi historyczno-dydaktyczne: Księga Rut (Rt), Księga Tobiasza (Tb), Księga Judyty (Jdt), Księga Estery (Est), Pierwsza i Druga Księga Machabejska (1-2 Mch).
- **Księgi dydaktyczne zwane mądrościowymi:** Księga Hioba (Hi) zwana także Księga Joba (Job), Księga Psalmów (Ps), Księga Przysłów (Prz), Księga Koheleta (Koh) zwana także Eklezjastes, Księga Pieśni nad Pieśniami (Pnp), Księga Mądrości (Mdr), Księga Syracha (Syr) zwana także Eklezjastyk.
- **Księgi prorockie:** 1) Proroków większych: Księga Izajasza (Iz), Księga Jeremiasza (Jr) wraz z Lamentacjami (Lm) i Księga Barucha (Ba), Księga Ezechiela (Ez), Księga Daniela (Dn). 2) Dwunastu proroków mniejszych: Księga Ozeasza (Oz), Księga Joela (Jl), Księga Amosa (Am), Księga Abdiasza (Ab), Księga Jonasza (Jon), Księga Micheasza (Mi), Księga Nahuma (Na), Księga Habakuka (Ha), Księga Sofoniasza (So), Księga Aggeusza (Ag), Księga Zachariasza (Za), Księga Malachiasza (Ml).

Podział ksiąg Nowego Testamentu¹⁷:

- **Księgi historyczne:** Ewangelia wg św. Mateusza (Mt) Ewangelia wg św. Marka (Mk) Ewangelia wg św. Łukasza (Łk), Ewangelia wg św. Jana (J), Dzieje Apostolskie (Dz).
- **Księgi dydaktyczne:** Należą do nich wszystkie Listy: do Rzymian (Rz), Pierwszy i drugi do Koryntian (1-2 Kor), do Galatów (Ga), do Efezjan (Ef), do Filipian (Flp), do Kolosan (Kol), Pierwszy i Drugi do Tesaloniczan (1-2 Tes), Pierwszy i drugi do Tymoteusza (1-2 Tm), do Tytusa (Tt), do Filemona (Flm), do Hebrajczyków (Hbr), św. Jakuba (Jk), Pierwszy i Drugi św. Piotra (1-2 P), Pierwszy, Drugi i Trzeci św. Jana (1-3 J), św. Judy (Jud).
- **Księga prorocka:** Apokalipsa św. Jana (Ap)

Teksty oryginalne Pisma Świętego

- Biblia hebraica stuttgartensia, (wydawcy) K. Elliger, W. Rudolph, Stuttgart 1967-1977.
- Septuaginta, (wydawca) A. Rahlfs, Stuttgart 1984, wyd. IX.
- Novum Testamentum graece, (wydawca) Nestle-Aland, Stuttgart 1993, wyd. XXVII.

Najważniejsze łacińskie tłumaczenie Pisma Świętego, tzw. Wulgata

- Nova Vulgata bibliorum sacrorum editio, Città del Vaticano 1979.

Najważniejsze współczesne polskie tłumaczenia Pisma Świętego:

¹⁵ J. Homerski, Kanon, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 8, (red.) A. Szostek, B. Migut, E. Gigilewicz i inni, Lublin 2000, kol. 571.

¹⁶ J. Szlaga, Biblia – pojęcie i podział, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 2, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyc, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 378.

¹⁷ Tamże.

- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, (oprac.) Zespół z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań 2000, wyd. V (tzw. Biblia Tysiąclecia lub Biblia Tyniecka).
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, (oprac.) Zespół pod red. M. Petera i M. Wolniewicza, t. 1-3, Poznań 1987, wyd. II. poprawione (tzw. Biblia Poznańska).
- Pismo Święte Nowego Testamentu i Psalm. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 2001.
- Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, tł. R. Popowski, M. Wojciechowski, Warszawa 1994.
- Biblia Lubelska. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Tłumaczenie, wstęp i komentarz, (red.) L. Stachowiak, J. Kudasiewicz, Lublin 1994 -.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Warszawsko-Praska, tł. i oprac. K. Romaniuk, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 1998.

Polskie internetowe wydanie Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu:

- Polska Strona Biblijna [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.biblia.pl>> <<http://www.biblia.poznan.pl>> (Biblia Tysiąclecia)
- Katolik.pl [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.katolik.pl/biblia.php>>
- Katolicki Serwis Apologetyczny [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.apologetyka.katolik.pl/odnowa/biblia/index.php>>
- Index of/biblia [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.diecezja.waw.pl/biblia>> (Biblia Warszawsko-Praska)
- Internetowa Biblia 2000 [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.biblia.net.pl>>

Tradycja patrystyczna

Tradycja patrystyczna obejmuje pisma Ojców Kościoła i pisarzy kościelnych z okresu od II do VIII wieku chrześcijaństwa. Do grupy Ojców Kościoła zostali zaliczeni autorzy spełniający trzy warunki: 1) ortodoksyjna nauka, czyli pozbawiona treści heretyckich – odrzuconych przez decyzje soborowe; 2) świętość życia; 3) przynależność do grupy pisarzy chrześcijaństwa zachodniego lub wschodniego z okresu do VIII wieku. W przypadku, gdy autor nie spełniał warunku ortodoksyjności (np., gdy w pewnym okresie życia pobił w wierze) lub świętości jest określany mianem pisarza kościelnego. Do grupy Ojców Kościoła można także zaliczyć autorów religijnych nazywanych Doktorami Kościoła, którzy odegrali wyjątkową rolę w wyjaśnianiu Objawienia Bożego i odznaczali się świętością życia, jednak są związani z wiekami późniejszymi niż VIII wiek¹⁸.

Pisma patrystyczne (powstałe do VIII wieku) zostały podzielone na dwie grupy: Pisma Pisarzy Zachodnich i Pisma Pisarzy Wschodnich. Są wydane w dwóch seriach:

- **J. P. Migne, Patrologiae cursus completus. Series latina.** Jest to zbiór 221 tomów, wydany po raz pierwszy w Paryżu w latach 1878-1890. Określany jest nazwą zwyczajową: Patrologia Latina (PL). Zawiera pisma Ojców Kościoła należących do zachodniej tradycji chrześcijaństwa pierwotnego.
- **J. P. Migne, Patrologiae cursus completus. Series graeca.** Jest to zbiór 161 tomów, wydany po raz pierwszy w Paryżu w latach 1857-1866. Określany jest nazwą zwyczajową: Patrologia Graeca (PG). Zawiera pisma Ojców Kościoła należących do wschodniej tradycji chrześcijaństwa pierwotnego.

¹⁸ S. C. Napiórkowski, Jak uprawiać ... jw., s. 108-110.

Polskie serie patrystyczne

- Pisma Ojców Kościoła, (red.) J. Sajdak, Poznań 1934-.
- Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, ATK, Warszawa 1969-
- Źródła Myśli Teologicznej, Wydawnictwo WAM, Kraków 1996-.
- Internetowa: <<http://www.wsd.archidiecezja.lodz.pl/patrbibl.html>>

Urząd Nauczycielski Kościoła

Urząd Nauczycielski Kościoła, tzw. Magisterium Kościoła, wypowiada się w formie nauczania zwyczajnego lub uroczystego (papież i kolegium biskupów). Nauczanie Kościoła jest podawane w dokumentach soborowych, papieskich, synodalnych, biskupich. Treść wypowiedzi Magisterium Kościoła stanowi religijną interpretację rzeczywistości, w której znajduje się Kościół w danym czasie, wśród przemian społecznych, kulturowych, gospodarczych, politycznych i religijnych świata. Magisterium ukazuje sprawy związane z życiem w danej epoce, odnosząc je do Pisma Świętego i dotychczasowego nauczania Kościoła, czyli Tradycji. Niejako „słucha” głosu świata, bada go przez pryzmat Objawienia Bożego, po czym odczytuje prawdy objawione na nowo i formułuje z racji teologicznych lub pastoralnych.

Sobór jest zebraniem biskupów z całego świata, któremu przewodniczy papież. Synod to zebranie biskupów związanych z Kościołem lokalnym (np. w Polsce). W historii Kościoła odbyło się 21 soborów powszechnych. Były to sobory: Nicejski I (325), Konstantynopolitański I (381), Efeski (431), Chalcedoński (451), Konstantynopolitański II (553), Konstantynopolitański III (680/681), Nicejski II (787), Konstantynopolitański IV (869/870), Laterański I (1123), Laterański II (1139), Laterański III (1179), Laterański IV (1215), Lyonński I (1245), Lyonński II (1274), Wiedeński (1311/1312), Konstancjański (1414-1418), Bazylejsko-Ferrarsko-Florencko-Rzymski (1431-1445), Laterański V (1512-1517), Trydencki (1545-1563), Watykański I (1869-1870), Watykański II (1962-1965).

Na soborach i synodach rozpatruje się zagadnienia doktrynalne, kwestie moralne i normy prawne porządkujące życie członków Kościoła oraz wydaje formalne postanowienia. Owocem obrad synodalnych i soborowych są dokumenty końcowe. Podpisuje je przewodniczący zgromadzenia (w przypadku soboru – papież, w przypadku synodu – jego przewodniczący) oraz zebrani biskupi (tzw. ojcowie soborowi, lub ojcowie synodalni). Dokumenty soborowe są adresowane do członków Kościoła powszechnego, czyli wszystkich wierzących. Dokumenty synodalne są adresowane do członków Kościołów partykularnych.

Po wydaniu dokumentów soborowych jest opracowywany katechizm i kodeks prawny. Pojawienie się nowych dokumentów Magisterium Kościoła nie oznacza, że zmieniła się treść wiary Kościoła. Jest ona na nowo objaśniana i precyzowana.

Współczesne publikacje dokumentów Kościoła są dostępne w pełnym zakresie jako pojedyncze publikacje lub zbiory dokumentów w wydawnictwach zwartych lub w ciągłych.

Wydawnictwa zwarte:

- Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski, Poznań 1968; Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Poznań 2002.
- Zbiory dokumentów papieskich, np.: Jan Paweł II, Nauczanie Papieskie, t. 5, cz. 2 1982, Poznań 1996; Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. 1-2, Wydawnictwo „M” i Wydawnictwo św. Stanisława B. M., Kraków 1996; Adhortacje Ojca Świętego Jana

Pawła II, t. 1-2, Wydawnictwo „M” i Wydawnictwo św. Stanisława B. M., Kraków 1996.

- Zbiory dokumentów Stolicy Apostolskiej, np.: W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994, Tarnów 1995; W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000, Tarnów 2002; W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej, Tarnów 1998.
- Edycje pojedynczych dokumentów, np.: Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja „Dominus Iesus”. 6 VIII 2000, Watykan 2000.
- Pojedyncze dokumenty dołączane jako aneks do monografii lub do prac zbiorowych, np.: Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele, [w:] S. C. Napiórkowski, Jak uprawiać teologię, Wrocław 1994, wyd. II poprawione i uzupełnione, s. 200-221.

Wydawnictwa ciągłe:

Pełna treść wybranych dokumentów Stolicy Apostolskiej jest publikowana w czasopiśmie:

- „L’Osservatore Romano” (polskie wydanie ukazuje się co miesiąc od roku 1980).
- „Acta Apostolicae Sedis” (AAS), wydawcą jest Stolica Apostolska. Jest miesięcznikiem, publikującym dokumenty papieskie i dykasterii Kurii Rzymskiej w porządku chronologicznym, w języku oryginalnym (przeważnie łacińskim). AAS ukazuje się od 1909 roku.
- Różne czasopisma religijne i teologiczne publikują wybrane dokumenty UNK (np. homilie papieskie, dokumenty Kongregacji Nauki Wiary).

Zbiory dokumentów soborowych sprzed 1909 roku:

- „Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio”, tomy I–XXXI zawierają dokumenty soborowe i synodalne do XVII wieku i ich opracowanie krytyczne dokonane przez Giovannigo Domenico Mansiego. Zbiór uzupełniano po śmierci Mansiego i kontynuowano w okresie od XVIII do XIX wieku. Powszechnie przyjęto skrót „Mansi” dla wszystkich tomów dzieła¹⁹.
- Acta Conciliorum Oecumenicorum, (oprac.) E. Schwartz, Berlin-Lipsk 1927-1932; Les canons des conciles oecuméniques. Pontificia commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale. Fonti, Fasc. IX, (oprac.) P. P. Joannou, Grottaferrata-Rzym 1962.
- Decrees of the Ecumenical Councils I, (oprac.) N. P. Tanner, Press 1990.
- Conciliorum Oecumenicorum Decreta, (oprac.) G. Alberigo, G. L. Rossetti, P. P. Joannou, C. Leopardi, P. Prodi, Kolonia 1991.
- Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski, (oprac.) A. Baron, H. Pierras, t. I (325-787), Kraków 2001, t. II (869-1312), Kraków 2002, t. III (1414-1445), Kraków 2003, t. IV (1511-1870), Kraków 2005.

Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła:

¹⁹ Mansi Giovanni Domenico (1692–1769), włoski historyk Kościoła, prawnik, ksiądz; od 1765 arcybiskup Lukki; wydawca m.in. 15 pierwszych tomów akt soborowych i synodalnych. Zob. Mansi, Nowa encyklopedia powszechna PWN, t. 4, Warszawa 1998, s. 78.

- Teologowie posługują się także zbiorem doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, opracowanym przez niemieckich teologów Heinricha Denzingera i Adolfa Schönmetzera pt. „Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum”. Są to dwa różne opracowania, jednak funkcjonują pod wspólną nazwą: *Denzinger-Schönmetzer* (DS). Każde wydanie jest uzupełnione o nową serię wypowiedzi doktrynalnych Kościoła. Najnowsze wydanie Denzingera (38.) obejmuje dokumenty UNK do 11 XII 1995²⁰. W DS są umieszczone, w porządku chronologicznym, fragmenty dokumentów UNK (doktrynalne wypowiedzi soborowe, synodalne, papieskie, biskupie). Całość jest opatrzona w numerację ciągłą kolejnych akapitów. Starsze wydania DS przedstawiają wypowiedzi doktrynalne Kościoła w języku oryginalnym (łacina lub greka). Nowsze posiadają ponadto tłumaczenie na język niemiecki.
- Istnieje polskie wydanie doktrynalnych wypowiedzi Kościoła pod tytułem „Breviarium fidei” (BF)¹⁰. Wybrane fragmenty dokumentów UNK są ułożone w porządku tematycznym i chronologicznym. BF obejmuje znacznie mniejszy zasób treści dokumentów UNK. Znajdują się tam najbardziej podstawowe orzeczenia soborowe, synodalne i papieskie. Podobnie jak w przypadku DS, kolejne wydania BF są uzupełniane o nowe dokumenty UNK.

Wydania internetowe i elektroniczne:

- Dokumenty Soboru Watykańskiego II, Archidiecezja Łódzka [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.archidiecezja.lodz.pl/sobor.html>>
- Katechizm Kościoła Katolickiego [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.katechizm.diecezja.elk.pl>>
- Kodeks Prawa Kanonicznego, Archidiecezja Łódzka [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.archidiecezja.lodz.pl/prawo.html>>
- Nauczanie Kościoła katolickiego [CD-ROM], Wydawnictwo M, Kraków 2003.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II

Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich „*Nostra aetate*”. 28 X 1965.
Deklaracja o wolności religijnej „*Dignitatis humanae*”. 7 XII 1965.
Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „*Gravissimum educationis*”. 28 X 1965.
Dekret o apostołstwie świeckich „*Apostolicam actuositatem*”. 18 XI 1965.
Dekret o działalności misyjnej Kościoła „*Ad gentes divinitus*”. 7 XII 1965.
Dekret o ekumenizmie „*Unitatis redintegratio*”. 21 XI 1964.
Dekret o formacji kapłańskiej „*Optatam totius*”. 28 X 1965.
Dekret o Kościołach wschodnich katolickich „*Orientalium ecclesiarum*”. 21 XI 1964.
Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „*Christus dominus*”. 28 X 1965.
Dekret o posłudze i życiu kapłanów „*Presbyterorum ordinis*”. 7 XII 1965.
Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego „*Perfectae caritatis*”. 28 X 1965.
Dekret o środkach przekazywania myśli „*Inter mirifica*”. 4 XII 1963.
Konstytucja dogmatyczna o Kościele „*Lumen gentium*”. 21 XI 1964.
Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „*Dei verbum*”. 18 XI 1965.
Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „*Gaudium et spes*”. 7 XII 1965.
Konstytucja o liturgii „*Sacrosanctum concilium*”. 4 XII 1963.

Dokumenty posoborowe

Kodeks Prawa Kanonicznego. 1983.
Katechizm Kościoła Katolickiego. 1992.
II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Pallottinum 2001.

²⁰ Pierwsze wydanie Enchiridionu w opracowaniu H. Denzingera ukazało się w 1854 roku. Najnowsze wydanie: H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, (red.) Peter Hünermann. Wyd. XXXVIII uzupełnione, Wydawnictwo Herder, Freiburg im. Breisgau-Basel-Rom-Wien 1999.

2.1.4. Dokumenty papieskie

Papież osobiście podpisuje ważniejsze dokumenty swojego nauczania. Dokumenty nauczania papieskiego mogą być różnego rodzaju.

Encyklika – od gr. „encyklos” – okólnik. Jest osobistym okólnym listem papieża, skierowanym do biskupów i wiernych całego świata, natomiast od encykliki Jana XXIII „Pacem in terris” (1963), także do wszystkich ludzi dobrej woli. Funkcjonuje w dwóch wersjach: „epistola encyclica” i „litterae encyclicae”. Ta forma została przyjęta w Kościele katolickim od wydania listu – encykliki Benedykta XIV „Ubi primum” z dnia 3 XII 1740 roku. W encyklice papież wypowiada się w kwestiach doktrynalnych, spornych, wskazując właściwy kierunek rozwoju katolickiej myśli teologicznej, może także podać definicję orzeczenia dogmatycznego – jednak z zaznaczeniem wagi danej wypowiedzi.

Adhortacja apostolska – od łac. „adhortatio” – zachęcanie, napominanie. Jest pismem papieża skierowanym do pewnej grupy wiernych. Zawiera zachętę, napomnienie związane z kwestią ważną dla danej grupy osób. Od Pawła VI dokument ten powstaje często po rzymskim synodzie biskupów, zebranych w celu omówienia i przedyskutowania wybranych problemów. Wówczas w tytule podane jest, iż jest to „posynodalna adhortacja”.

List apostolski – jest to osobisty list papieża skierowany do określonej grupy wiernych i poświęcony jakiejś okazji. Np. List apostolski do młodych całego świata, List apostolski „Tertio millennio adveniente” w związku z przygotowaniem Jubileuszu roku 2000.

Inne: motu proprio, orędzie, przemówienie, homilia, katecheza.

Encykliki i adhortacje apostolskie papieży Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła II, Benedykta XVI

Jan XXIII

Encykliki:

- O postępkach prawdy, jedności i pokoju „Ad Petri Cathedram”. 29 VI 1959.
- O św. Janie Marii Vianey „Sacerdotii Nostri primordia”. 1 VIII 1959.
- O misji katolickiej „Princeps Pastorum”. 28 XI 1959.
- O nabożeństwie różańcowym w październiku „Grata recordatio”. 26 IX 1959.
- O współczesnych przemianach społecznych „Mater et Magistra”. 15 V 1961.
- O św. Leonie I Wielkim „Aeterna Dei sapientia”. 11 XI 1961.
- Zwołanie Soboru Watykańskiego II „Paenitentiam agere”. 1 VII 1962.
- O pokoju na świecie „Pacem in terris”. 11 IV 1963.

Adhortacje apostolskie:

- O Brewiarzu „Sacrae laudis”. 5 I 1962.
- O nowennie przed Uroczystością Zesłania Ducha Świętego „Novem per dies”. 20 V 1963

Paweł VI

Encykliki:

- O dialogu „Ecclesiam suam”. 6 VIII 1964.
- O nauce i kulcie Najświętszej Eucharystii „Mysterium Fidei”. 3 IX 1965.
- O nabożeństwie maryjnym w maju „Mense maio”. 29 IV 1965.
- O nabożeństwie maryjnym w październiku „Christi Matris”. 15 IX 1966.
- O rozwoju ludów „Populorum progresio”. 26 III 1967.

- O celibacie kapłańskim „Sacerdotalis caelibatus”. 24 VI 1967.
- O szacunku dla życia ludzkiego „Humanae Vitae”. 25 VII 1968.

Adhortacje apostolskie:

- O pielgrzymce w intencji jedności chrześcijan „E peregrinazione”. 15 I 1964.
- Dotycząca IV Sesji Soboru Watykańskiego II „Quarta Sessio”. 28 VIII 1965.
- Dotycząca ostatniej sesji Soboru Watykańskiego II „Postrema Sessio”. 4 XI 1965.
- O różańcu „Recurrrens mensis October”. 7 X 1969.
- W piątą rocznicę zakończenia Soboru Watykańskiego II “Quinque iam anni”. 8 XII 1970.
- O życiu zakonnym według Soboru Watykańskiego II „Evangelica testificatio”. 29 VI 1971.
- O kulcie Najświętszej Maryi Panny „Marialis cultus”. 2 II 1974.
- O potrzebach Kościoła w Ziemi Świętej „Nobis in animo”. 25 III 1974.
- O praktyce pokutnej w Roku Świętym „Paterna cum benevolentia”. 8 XII 1974.
- O radości chrześcijańskiej „Gaudete in Domino”. 9 V 1975.
- O ewangelizacji „Evangelii nuntiandi”. 8 XII 1975.

Jan Paweł II

Encykliki:

- O Odkupicielu człowieka „Redemptor hominis”. 4 III 1979.
- O Bożym miłosierdziu „Dives in misericordia”. 30 XI 1980.
- O pracy ludzkiej „Laborem exercens”. 14 IX 1981.
- O apostołach Słowian „Slavorum apostoli”. 2 VI 1985.
- O Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata „Dominum et vivificantem”. 18 V 1986.
- O Matce Odkupiciela „Redemptoris Mater”. 25 III 1987.
- Troska o rzecz społeczną „Sollicitudo rei socialis”. 30 XII 1987.
- O misji Odkupiciela „Redemptoris missio”. 7 XII 1990.
- W setną rocznicę encykliki społecznej Rerum novarum „Centesimus annus”. 1 V 1991.
- O problemach nauczania moralnego Kościoła „Veritatis splendor”. 6 VIII 1993.
- O życiu „Evangelium vitae”. 25 III 1995.
- O ekumenizmie „Ut unum sint”. 25 V 1995.
- O relacjach między wiarą a rozumem „Fides et ratio”. 14 IX 1998.
- O Eucharystii „Ecclesia de Eucharistia”. 17 IV 2003.

Adhortacje apostolskie:

- O katechizacji w naszych czasach „Catechesi tradendae”. 16 X 1979.
- O zadaniach rodziny chrześcijańskiej „Familiaris consortio”. 22 XII 1981.
- O konsekracji zakonnej w świetle tajemnicy odkupienia „Redemptionis donum”. 25 III 1984.
- O pojednaniu i pokucie „Reconciliatio et paenitentia”. 2 XII 1984.
- O powołaniu i misji świeckich „Christifideles laici”. 30 XII 1988.
- O św. Józefie “Redemptoris custos”. 15 VIII 1989.
- O formacji kapłanów „Pastores dabo vobis”. 25 III 1992.
- O Kościele w Afryce i jego misji ewangelizacyjnej u progu roku 2000 „Ecclesia in Africa”. 14 IX 1995.
- O życiu konsekrowanym „Vita consecrata”. 25 III 1996.
- O Kościele w Ameryce „Ecclesia in America”. 22 I 1999.
- O Kościele w Azji „Ecclesia in Asia”. 6 XI 1999.
- O Kościele w Oceanii „Ecclesia In Oceania”. 22 XI 2001.
- O Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele, jako źródło nadziei dla Europy „Ecclesia in Europa”. 28 VI 2003.
- O biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata „Pastores gregis”. 16 X 2003.

Benedykt XVI

Encykliki:

- O miłości chrześcijańskiej „Deus Caritas est”. 25 XII 2005.
- O nadziei chrześcijańskiej „Spe salvi”. 30 XI 2007.
- O integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”. 29 VI 2009

Adhortacje apostolskie:

- O Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła „Sacramentum Caritatis”. 22 II 2007.
- O Słowie Bożym w Życiu i misji Kościoła „Verbum Domini”. 30 IX 2010.

Elektroniczne i internetowe wydanie dokumentów papieskich:

- Internetowe: Vatican: the Holy See [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.vatican.va>>; E-kai.pl – magazyn internetowy Katolickiej Agencji Informacyjnej [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.e.kai.pl>>; „Opoka” – laboratorium wiary i kultury [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.opoka.org.pl>>
- Płyty CD-ROM: Nauczanie Ojca Świętego Jana Pawła II. Komputerowy zbiór dokumentów papieskich z wieloma pomocami [CD-ROM], Wydawnictwo „M” 2003; Drogowskazy dla Polaków Jana Pawła II. Komputerowy zbiór wypowiedzi Ojca Świętego skierowanych do rodaków z wieloma pomocami [CD-ROM], Wydawnictwo „M” 2003; Nauczanie Kościoła katolickiego [CD-ROM], Wydawnictwo „M” Kraków 2003.

2.1.5. Dokumenty Kurii Rzymskiej

Kuria Rzymska jest podzielona na dykasterie: Sekretariat Stanu, Kongregacje, Komisje, Komitety, Trybunały, Papieskie Rady, Urzędy, inne instytucje. Sprawują one funkcje nadzorujące życie Kościoła. Obejmują także nauczanie. Z tą płaszczyzną wiąże się publikowanie dokumentów porządkujących rozumienie wybranych treści Objawienia Bożego.

Dykasteria Kurii Rzymskiej²¹

Kongregacja Nauki Wiary - Congregatio de Doctrina Fidei
Kongregacja dla Kościołów Wschodnich - Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus
Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów - Congregatio de Cultu Divino et
Disciplina Sacramentorum
Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych - Congregatio de Causis Sanctorum
Kongregacja ds. Biskupów - Congregatio pro Episcopis
Papieska Komisja ds. Ameryki Łacińskiej - Pontificia Commissio pro America Latina
Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów - Congregatio pro Gentium Evangelizatione
Kongregacja ds. Duchowieństwa - Congregatio pro Clericis
Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego -
Congregatio pro Institutis vitae consecratae et Societatibus vitae apostolicae
Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego (Seminariów i Instytutów Naukowych) - Congregatio
de Institutione Catholica (de Seminariis atque Studiorum Institutis)
Papieska Rada ds. Świeckich - Pontificium Consilium pro Laicis
Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijań - Pontificium Consilium ad Unitatem
Christianorum fovendam
Komisja ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem - Commissio pro religiosi necessitudinis cum
Hebraismo fovendis
Papieska Rada ds. Rodziny - Pontificium Consilium pro Familia
Papieska Rada "Iustitia et Pax" - Pontificium Consilium de Iustitia et Pace
Papieska Rada "Cor Unum" - Pontificium Consilium "Cor Unum"
Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migranców i Podróżnych - Pontificium Consilium de Spirituali
Migrantium atque Itinerantium Cura
Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia - Pontificium Consilium de Apostolatu pro
valetudinis Administris
Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych - Pontificium Consilium de Legum Textibus interpretandis

²¹ Podaje za: Kuria rzymska, „L'Osservatore Romano” 2001 nr 10, s. 56-58; Stolica Apostolska, „Opoka” – laboratorium wiary i kultury [online], dostęp: 2007-10-05 <http://www.opoka.org.pl/struktury_kosciola/stolica_ap>

Papieska Rada ds. Dialogu Międzyreligijnego - Pontificium Consilium pro Dialogo inter Religiones
Komisja ds. Kontaktów Religijnych z Islamem - Commissio ad Rationes cum Musulmanis sub Religioso Respectu Fovandas
Papieska Rada ds. Kultury - Pontificium Consilium de Cultura
Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu - Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus
Stała Komisja Międzydykasterialna ds. Kościołów Lokalnych, ich Obsadzania, Tworzenia i Zmian - Commissione interdicasteriale permanente per la trattazione di quanto riguarda la provvista delle Chiese Particolari, nonché la costituzione e il mutamento di esse e dei loro organismi
Stała Komisja Międzydykasterialna ds. Kościoła w Europie Wschodniej - Commissione interdicasteriale permanente per la Chiesa in Europa Orientale
Stała Komisja Międzydykasterialna ds. Zakonów Pracujących na Misjach - Commissione interdicasteriale permanente per la trattazione delle questioni riguardanti i membri, presi sia singolarmente che comunitariamente, degli istituti di vita consacrata eretti nei territori di missione oppure ivi operanti
Stała Komisja Międzydykasterialna ds. Formacji Kandydatów do Kapłaństwa - Commissione interdicasteriale permanente per la formazione dei candidati agli ordini sacri
Stała Komisja Międzydykasterialna ds. Równomiernego Rozmieszczenia Kapłanów w Świecie - Commissione interdicasteriale permanente per una distribuzione più equa dei sacerdoti nel mondo
Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury - Pontificia Commissio de bonis culturalibus Ecclesiae
Papieska Komisja Archeologii Sakralnej - Pontificia Commissio de Sacra Archaeologia
Papieska Komisja Biblijna - Pontificia Commissio Biblica - Pontificia Commissio Biblica
Papieska Komisja ds. Rewizji i Poprawienia Wulgaty - Pontificia Commissio Vulgatae editionis recognoscendae atque emendandae
Papieska Komisja „Ecclesia Dei” - Pontificia Commissio Ecclesia Dei
Międzynarodowa Komisja Teologiczna - Commissio Theologica Internationalis
Papieski Komitet ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych - Pontificus Comitatus Eucharisticis Internationalibus Conventibus provehendis
Papieski Komitet Nauk Historycznych - Pontificus Comitatus de Scientiis Historicis
Komisja ds. Adwokatów - Commissio quoad Advocatos
Komisja Dyscyplinarna Kurii Rzymskiej - Commissio pro disciplina Curiae Romanae

Elektroniczne wydanie dokumentów Kurii Rzymskiej:

- Vatican: the Holy See [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.vatican.va>>
- E-kai.pl – magazyn internetowy Katolickiej Agencji Informacyjnej [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.e.kai.pl>>
- „Opoka” – laboratorium wiary i kultury [online], dostęp: 2007-10-05 <<http://www.opoka.org.pl>>

2.1.6. Nauczanie teologów

Nauczanie teologów stanowi także źródło teologiczne, ale pomocnicze. Teologowie, poprzez zmysł wiary, szczególnie wzmacniany pogłębioną refleksją i studiami nad treścią Objawienia Bożego, poszukują coraz lepszego rozumienia treści wiary. W swoich badaniach korzystają z metod naukowych, opierają na podstawowych źródłach teologicznych oraz danych z dyscyplin pomocniczych, nieteologicznych związanych z treściami wiary i życia religijnego. Do dyscyplin pomocniczych należą: historia, filozofia, literatura piękna,

antropologia, kulturologia, religioznawstwo, nauki społeczne, częściowo także nauki przyrodnicze²².

2.2. Temat i źródła właściwe pracy

Jest kilka dróg do ostatecznego sformułowania tematu pracy magisterskiej. Pierwszą są poszukiwania własne magistranta, którymi kieruje promotor. Ostateczne brzmienie tematu jest wynikiem rozmów, refleksji nad ogólnymi i szczegółowymi zagadnieniami związanymi ze wskazanymi przez studenta kwestiami. Drugim sposobem sformułowania tematu jest wybór z listy tematów zaproponowanych przez promotora. Naukowcy zazwyczaj specjalizują się w określonej grupie zagadnień swojego przedmiotu. Dlatego też promotor dobiera tematycznie prace przez niego kierowane. Inną drogą ostatecznego sformułowania tematu jest wybór z listy tematów zaproponowanych przez promotora, ale związanych z zagadnieniami zaproponowanymi przez magistranta. Np. promotor rozmawia ze studentem o jego zainteresowaniach, po czym ustala kilka tematów, do wyboru, związanych z zaproponowanymi zagadnieniami.

Temat pracy magisterskiej musi być zatwierdzony przed obroną, przez grono specjalistów z danej dziedziny wyznaczone przez władze uczelni lub wydziału.

Temat pracy naukowej składa się z dwóch części. Pierwsza wskazuje na zagadnienie, problematykę podjętą w studiach, druga na źródła, które zostaną przestudiowane w celu poznania i przedstawienia podjętej problematyki. Źródła analizowane w pracy z teologii pochodzą z dwóch grup: źródła teologiczne (o których mowa wyżej) i źródła właściwe pracy.

Źródłem właściwym są dzieła, o których mówi tytuł pracy. Mogą być określone miejscem wydania, nazwiskami autorów, tytułem własnym bądź w inny wyraźny sposób. Należą do jednej z grup: podstawowe źródła teologiczne, pomocnicze źródła teologiczne, literatura teologiczna popularna, literatura nieteologiczna.

Budowa pracy zależy od treści źródła właściwego. Należy strzec się przed popadnięciem w swoistego rodzaju synkretyzm i eklektyzm, polegający na pomieszaniu wypowiedzi pochodzących z różnych opracowań spoza źródeł właściwych i ukazywaniu ich na równi ze źródłem właściwym.

Źródła właściwe pracy z zakresu podstawowych źródeł teologicznych. Sytuacja taka ma miejsce wówczas, gdy do opracowania tematu został wybrany dokument (grupa dokumentów) należący do podstawowych źródeł teologicznych (przykładowy temat: Człowiek według katechez środowych Jana Pawła II o Jezusie Chrystusie). Wówczas źródłem pracy są wszystkie źródła teologiczne, ale szczególnym badaniom, studiom zostaje poddane źródło wskazane w temacie.

Źródła właściwe pracy z zakresu literatury teologicznej naukowej lub popularnej. Temat pracy zawiera informację o źródle właściwym, które może być spoza podstawowych źródeł teologicznych. Źródło właściwe może być z zakresu literatury teologicznej naukowej (przykładowy temat: Kościół według myśli Romano Guardiniego) lub z zakresu literatury popularnej (przykładowy temat: Formacja i duchowość świeckich w „Opus Dei”). Opracowanie źródeł właściwych wymaga odniesienia do podstawowych źródeł teologicznych i uwzględnienia źródeł teologicznych pomocniczych.

Źródła właściwe pracy z zakresu literatury nieteologicznej. Istnieją tematy opracowywane w ramach teologii, w oparciu o źródła nieteologiczne. Np. „Człowiek w myśli ks. Józefa Tischnera” lub „Wykorzystanie motywów biblijnych w poezji Norwida”.

²² S. C. Napiórkowski, Jak uprawiać ... jw., s. 111-112.

Wówczas źródło nieteologiczne należy rozpatrywać w oparciu o podstawowe źródła teologii z uwzględnieniem źródeł teologicznych pomocniczych.

2.3. Stan badań

Praca naukowa wymaga odniesienia do stanowiska innych naukowców zajmujących się podobnymi zagadnieniami, wyrażonego w formie naukowej – nie popularnej. Jest to tzw. stan badań nad danym problemem. Dla piszącego pracę naukową niezbędnym jest korzystanie z literatury naukowej. O tej formie publikacji informuje adnotacja o recenzentach, dofinansowaniu przez Komitet Badań Naukowych, serii naukowej, firmowaniu przez naukową instytucję wydawniczą, umieszczenie w czasopiśmie fachowym.

Publikacje naukowe są wydawane w naukowych instytucjach wydawniczych, związanych przeważnie z ośrodkiem naukowym (uczelnianym lub badawczym). W ostatniej dekadzie XX wieku powstało w Polsce wiele wydawnictw. Często autorzy, także pozycji naukowych, swoje prace publikują i kolportują w tych wydawnictwach. Należy więc zdobyć rozeznanie w kwestii, czy interesująca publikacja ma rzeczywiście charakter naukowy.

Dla autorów prac naukowych z teologii, oprócz potwierdzenia charakteru naukowego danego opracowania, ważna jest aprobaty kościelna, która zapewnia, iż treść publikacji nie stoi w sprzeczności z nauczaniem Kościoła. Informacja o aprobacie znajduje się na drugiej stronie tytułowej w postaci adnotacji: „Imprimatur”, lub „Nihil obstat”, lub „Za zgodą władzy kościelnej”. Informacja ta czasami nie występuje, ma to miejsce wtedy, gdy opracowanie jest adresowane do wąskiego kręgu fachowców.

Stan badań zawiera się w opracowaniach naukowych publikowanych w formie monografii (książka jednego autora), podręcznika, skryptu, artykułu (w pracy zbiorowej lub czasopiśmie).

Wybrane polskojęzyczne naukowe czasopisma teologiczne

„Analecta Cracoviensia”
„Ateneum Kapłańskie”
„Collectanea Theologica”
„Colloquium Salutis”. Wrocławskie Studia Teologiczne
„Communio”. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny
„Concilium” Międzynarodowy Przegląd Teologiczny
„Częstochowskie Studia Teologiczne”
„Ełckie Studia Teologiczne”
„Ethos”
„Forum Teologiczne”
„Homo Dei”
„Katecheta”
„Łódzkie Studia Teologiczne”
„Polonia Sacra”
„Poznańskie Studia Teologiczne”
„Przegląd Powszechny”
„Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” od 1991/92 „Roczniki Teologiczne”
„Ruch Biblijny i Liturgiczny”
„Salvatoris Mater”

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”
„Studia Bobolanum”
„Studia Elbląskie”
„Studia Franciszkańskie”
„Studia Gdańskie”
„Studia i Dokumenty Ekumeniczne”
„Studia Pelplińskie”
„Studia Płockie”
„Studia Podlaskie”
„Studia Sandomierskie”
„Studia Teologiczne. Białystok-Drohiczyn-Lomża”
„Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”
„Studia Theologica Varsaviensia”
„Studia Warmińskie”
„Studia Włocławskie”
„Tarnowskie Studia Teologiczne”
„Więź”
„W Nurcie Franciszkańskim”
„Wrocławski Przegląd Teologiczny”
„Wychowawca”
„Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”

3. Tekst naukowy

Tekst naukowy powstaje w celu przedstawienia opisu i wyniku badań naukowych. Jest formalną wypowiedzią pisemną, odnoszącą się do kwestii podanej w podjętym temacie. Obejmuje postawienie tezy (problemu badawczego), określenie przesłanek, warunków i metody rozpatrywania tezy oraz wnioski. Cechuje się zastosowaniem języka i stylu naukowego.

Praca magisterska to opracowanie naukowe „szkolne”. Jest pracą finalizującą studia, a zarazem dzięki niej magistrant zdobywa pierwsze doświadczenie związane z badaniami naukowymi. Praca magisterska musi więc sprostać wymaganiom treściowym (merytorycznym) i formalnym (metodologicznym, metodycznym, warsztatowym) stawianym opracowaniom tego typu. Na pozytywną ocenę recenzentów zasługuje wtedy, gdy spełnia wymogi tekstu naukowego. Natomiast nie oczekuje się, że praca magisterska wniesie coś nowego do nauki.

3.1. Język i styl

Praca magisterska umożliwia magistrantowi zademonstrowanie znajomości podstaw metody naukowej, metodologii, języka naukowego oraz posiadanej wiedzy. Tekst naukowy musi uwzględniać ogólne zasady poprawności stylistycznej i gramatycznej.

Język naukowy charakteryzuje się przede wszystkim tym, że posługuje się zasobem słów charakterystycznych dla danej dziedziny naukowej. Znajomość pojęć związanych z daną dziedziną wykształca się podczas studiów. Zależy od zakresu wiedzy z danej dziedziny. Z konieczności język pracy staje się „techniczny” oraz specjalistyczny. Język pracy naukowej powinna cechować precyzyjność, dystans do opisywanej materii – gwarantujące obiektywizm badacza. Nie oznacza to braku zaangażowania, lecz powściągliwość.

Poprawny styl przedstawia myśl jasno, w sposób komunikatywny. Nie może utrudniać zrozumienia treści, poprzez nieścisłości i błędy merytoryczne²³.

W wypowiedzi naukowej należy unikać zwrotów potocznych²⁴, skrótów myślowych, przenośni²⁵. Niewłaściwe jest używanie wyrażen archaicznych²⁶ i poetyckich²⁷. Autorzy prac magisterskich z teologii ulegają często pokusie użycia kaznodziejskich ogólników²⁸. W tekście naukowym należy unikać słów wyrażających emocje²⁹.

Trudność językową, z którą zmagają się wielu autorów, stanowi częste powtarzanie tego samego wyrazu. W takiej sytuacji pomocą jest użycie synonimu – czyli słowa o różnym brzmieniu, ale tym samym lub zbliżonym znaczeniu. Synonimy można odnaleźć w **słowniku synonimów**.

Najczęstsze problemy językowe autorów są związane z interpunkcją. Można je rozwiązać przy pomocy **słownika interpunkcyjnego** lub **ortograficznego**. Każde wydanie słownika ortograficznego w części pierwszej podaje zasady poprawnej interpunkcji. Kolejnym częstym problemem magistrantów są błędy ortograficzne. Do ich wyeliminowania także służy słownik ortograficzny.

Inny problem stanowią błędy gramatyczne. Najczęściej dotyczą odmiany rzeczowników lub czasowników i budowy zdania. Pomocą może być słownik ortograficzny, ale przede wszystkim **słownik poprawnej polszczyzny**.

W tekście naukowym – na poziomie magisterskim – powinno się unikać zdań, w których autor używa formy gramatycznej pierwszej osoby w liczbie mnogiej lub pojedynczej, np. „Musimy zgadzać się z treścią nauczania Kościoła” lub „Jezus Chrystus jest naszym zbawicielem”, lub „Dochodzę do wniosku, że...”. Zastosowanie pierwszej osoby bliskie jest stylowi mówionemu, homiletycznemu. Jeżeli zaś jest użyty w stylu naukowym, wyraża związek autora z wyjątkowym odniesieniem do kwestii, którą porusza. Sytuacja taka ma zazwyczaj miejsce w przypadku głosów autorytatywnych, czyli Urzędu Nauczycielskiego Kościoła albo osoby podejmującej samodzielne badania nad daną kwestią, prowadzące do całkowicie pionierskich wniosków. Autorytetem naukowym są przede wszystkim samodzielni pracownicy nauki, czyli profesorowie i doktorzy habilitowani.

Tekst jest zazwyczaj podzielony na akapity. Są to wyraźnie oddzielone części wypowiedzi pisemnej. Podział akapitów jest zależny od treści, którą zawierają. Cały akapit podejmuje jedno szczegółowe zagadnienie i posiada podmiot merytoryczny (akapitowy).

3.2. Wypowiedzi naukowe

²³ Np. „Miejscem takiej codziennej nieefektywnej miłości jest rodzina. Tam następuje przemiana przyrodzonych ludzkich skłonności w nadprzyrodzoną miłość Bożą”; „Przetrwał obóz koncentracyjny, bo był z Maryją”; „Matkę Bożą traktował jako konkretną osobę”; „Zagadnienia płciowości człowieka należy traktować z należytą powagą, lecz bez pruderii, czyli w sposób otwarty, pozbawiony negatywnych stereotypów”; „Funkcja ta ma za cel wytwarzanie nowych indywidualnych gatunków, czyli wzgląd na dobro potomstwa jest pierwotnym prawem każdego działania płciowego”.

²⁴ Np. „nasuwa się sugestia: pora umierać”; „wykopując przepaść”; „wynikająca z relatywizmu moralnego karykatura”.

²⁵ Np. „Wychowanie zamienia się w tresurę dzikich zwierząt; biada pogromcy, jeśli choć na chwilę spuści je z oka”.

²⁶ Np. „zabójstwa niewinnego dziecięcia”.

²⁷ Np. „dzieci z próbówki (...) dołączają do swych małych poronionych braci”.

²⁸ Np. „Naszemu codziennemu życiu ma towarzyszyć cierpliwość, szczególnie we wzajemnym znoszeniu się, dźwiganiu krzyży, chorobach, zmęczeniu i zniechęceniu”.

²⁹ Np. ogromnie, niezwykle.

Wypowiedź naukowa zawiera rozumowanie uporządkowane. Autor powinien tak w całej pracy, jak w jej fragmentach, wychodzić od danych źródłowych, by dojść do wniosków. Stwierdzenia powinny być udokumentowane. Często błędem jest podawanie we wstępie przyszlých wniosków.

Do najczęstszych rodzajów wypowiedzi stosowanych do przedstawienia badań naukowych należy komentarz. Używa się także innych form np. opisu, streszczenia, analizy porównawczej (porównania).

3.2.1. Komentarz

Komentarz naukowy jest tekstem interpretującym treść źródła. Komentarz może być obszerny (książka, kilka tomów). Może być też krótki – akapit, strona, podrozdział. Wielkość zależy od potrzeb i założeń autora. Podrozdział pracy może składać się z wielu komentarzy. Komentarz wyjaśnia przedstawiane zagadnienie. To wyjaśnienie musi być uzasadnione. W przypadku badań teologicznych, komentarz powinien uwzględniać naukę Kościoła w danej kwestii.

Na komentarz składają się trzy elementy:

1) Treść komentowanego źródła. U początkujących autorów zauważa się tendencję do zbytniego odwracania uwagi od źródła właściwego do innych. Z tego też względu konieczne jest dobre zapoznanie się z treścią źródła. Należy wielokrotnie przeczytać i przemyśleć nie tylko jeden fragment – ten, który się komentuje, ale także inne wypowiedzi, znajdujące się w źródle właściwym pracy, a podejmujące tę samą kwestię. Dobrze jest zacytować fragment przeznaczony do komentarza. Można to uczynić na początku komentarza, albo po wprowadzeniu. Jeżeli źródłem właściwym pracy są teksty o charakterze nienaukowym, trzeba pamiętać, aby komentarz uwzględniał zasady przyjęte dla języka i stylu naukowego. W komentarzu należy wówczas przełożyć tekst na formę naukową. Jest to dodatkowa trudność związana z komentowaniem źródła.

2) Opinia autorytetów naukowych na temat poruszony w źródle. Osoba komentująca treść źródła musi być kompetentna w podejmowanej kwestii. Nie jest to jednak sprawa oczywista, szczególnie w przypadku autora początkującego w studiach na dany temat. Dlatego też należy korzystać z opracowań naukowych, aby własne wnioski potwierdzić stanowiskiem autorytetów naukowych z danej dziedziny. Należy uważać, aby dowody we wnioskowaniu dotyczącym tez teologicznych nie były popierane autorytetami naukowymi z innych dziedzin niż teologia.

Powołanie się na autorytety naukowe wyraża się w postaci przypisu bibliograficznego, umieszczonego w miejscu, w którym zostaje podana myśl związana z treścią danego opracowania.

3) Wyjaśnienie związku treściowego z tematem głównym, tematem rozdziału i tematem podrozdziału, do którego wpisany zostaje komentarz źródła. Inaczej mówiąc, w komentarzu należy odpowiedzieć na pytania zawarte w tytułach: głównym, rozdziału i podrozdziału. W ramach komentarza można przeprowadzać wnioskowanie. W komentowanym źródle (fragmencie) może się znajdować wiele kwestii, nadających się do opracowania i wymagających wyjaśnienia. Rzetelny komentarz uwzględni wszystkie kwestie, rozwijając tę, która jest związana z tematem.

Przykład komentarza

Temat: [Związek Matki Jezusa z wierzącymi na podstawie katechez Jana Pawła II](#)

„Uczniowie zgromadzeni po wniebowstąpieniu pojmują znaczenie tytułu «Matka Jezusa» w całej pełni. Maryja jest dla nich osobą jedyną w swym rodzaju: otrzymała szczególną łaskę wydania na świat Zbawiciela ludzkości, przez długie lata żyła obok Niego, a na Kalwarii została powołana przez Ukrzyżowanego, by objąć «nowym macierzyństwem» umiłowanego ucznia, a za jego pośrednictwem cały Kościół»¹.

Różne kwestie dotyczące Maryi – Matki Jezusa Chrystusa związane są z zagadnieniami chrystologicznymi. Wszystkie bowiem przymioty Maryi posiadają odniesienie do Jezusa. Rozwój myśli i pojęć teologicznych doprowadziły do wyłonienia się wielu traktatów teologicznych, w których mariologia jest ściśle powiązana z chrystologią. Teologia maryjna XX wieku akcentuje ponadto odniesienie eklezjologiczne mariologii.

Bezpośrednie wypowiedzi biblijne przekazują skąpe informacje na temat Matki Pana. Są jednak wystarczające, aby orzec, iż posiada ona łaskę wiecznego dziewictwa² i jest matką Syna Bożego. Objawienie chrześcijańskie wskazuje jeszcze inne przymioty Maryi: niepokalanie poczęcie³ i wniebowzięcie z ciałem i duszą⁴. Są to dogmaty uroczystie ogłoszone przez Urząd Nauczycielski Kościoła i obowiązują katolików do przyjęcia ich w wierze. Funkcjonują zatem w słownictwie teologicznym cztery pojęcia odnoszące się do tajemnicy Maryi, są to tytuły: Matka Boża, Niepokalanie Poczęta, Wieczna Dziewica, Wniebowzięta.

Jan Paweł II podejmuje jeszcze jeden aspekt mariologiczny, mówiąc o „nowym macierzyństwie”. Papież wiąże z macierzyństwem Bożym Maryi – macierzyństwem względem Jezusa – macierzyństwo duchowe, którym objęci są ludzie. Znamiennym tekstem biblijnym, do którego nawiązuje Ojciec Święty jest „Testament z krzyża” J 19,26-27: „Kiedy więc Jezus ujrzał Matkę i stojącego obok Niej ucznia, którego miłował, rzekł do Matki: «Niewiasto, oto syn Twój». Następnie rzekł do ucznia: «Oto Matka twoja». I od tej godziny uczeń wziął Ją do siebie.” Wydarzenie pod krzyżem ukazuje ucznia i Matkę Jezusa. Jezus ofiaruje Matkę uczniowi, a ucznia Matce. Nie jest to jednak tylko przekazanie pod opiekę Matki, jakby prośba. Należałoby tę sytuację interpretować jako powierzenie zadania uczniowi⁵ i Matce⁶. Od tej pory oboje mają ze sobą być w relacji nie tylko znajomości poprzez Jezusa, ale macierzyńskiej więzi duchowej dzięki Niemu i zgodnie z Jego wolą⁷.

Papież pisze: „Maryja (...) została powołana przez Ukrzyżowanego, by objąć «nowym macierzyństwem» umiłowanego ucznia, a za jego pośrednictwem cały Kościół»⁸. Słowa te kierują uwagę na wszystkich wierzących – członków Kościoła. Zatem biblijnym uczniem spod krzyża, któremu została powierzona Matka i której on został powierzony, jest każdy uczeń Jezusa, duchowo obecny pod Jego krzyżem⁹. Świadomość tej prawdy, żyjącej w Kościele, ukazała się w pełni dopiero po śmierci, zmartwychwstaniu i wniebowstąpieniu Jezusa, gdy On odszedł, a pozostała Jego Matka. Jan Paweł II, w „Redemptoris Mater”, podkreśla wagę obecności Maryi wśród uczniów. Maryja jest obecna między uczniami jako Jego Matka, a więc osoba, która najbardziej przybliżyła uczniów do Jezusa, przypominała Go, gdyż najlepiej Go znała¹⁰.

Kim zatem dla uczniów jest „Matka Jezusa”? Jest Matką Zbawiciela wszystkich ludzi, kobietą obdarzoną szczególnymi łaskami. Obejmuje ona nowym macierzyństwem każdego człowieka, a szczególnie tego, który stał się członkiem Kościoła¹¹.

¹ Jan Paweł II, *Dziewicze macierzyństwo Maryi*. 13.09.1995, n. 2, [w:] *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II*. Maryja, Kraków-Ząbki 1999, s. 9-12.

² Synod Laterański. 5-31 X 659. BF VI, 81; DS 503.

³ Pius IX, Bulla „Ineffabilis Deus”. 8 XII 1854, BF VI, 89; DS 2803.

⁴ Pius XII, Konstytucja apostolska „Munificentissimus Deus”. 1 XI 1950, BF VI, 103; DS 3902.

⁵ D. Wider, „Maryja – Dziewica rozmodlona” w *Katechizmie Kościoła Katolickiego – „Virgo orans”*, [w:] *Maryja w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, (red.) S.C. Napiórkowski, B. Kochaniewicz, Kraków 1996, s. 85.

⁶ R. Laurentin, *Matka Pana*, tł. Z. Proczek, Warszawa 1989, s. 223.

⁷ T. Siudy, *Maryja a Kościół w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, [w:] *Maryja w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, (red.) S.C. Napiórkowski, B. Kochaniewicz, Kraków 1996, s. 75.

⁸ Jan Paweł II, *Dziewicze macierzyństwo... jw.*, n. 2.

⁹ S. C. Napiórkowski, *Matka Pana, Niepokalanów* 1998, s. 279-280.

¹⁰ Jan Paweł II, Encyklika „Redemptoris Mater”. 25 III 1987, n. 26, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków brw.

¹¹ KK, n. 53.

3.2.2. Inne (opis, streszczenie, analiza porównawcza)

Oprócz komentarza w tekście naukowym używa się innych form, np. opisu lub streszczenia. Każda z nich może wystąpić samodzielnie, jako część pracy. Może także być włączona w komentarz. W każdej formie obowiązuje zachowanie stylu naukowego.

Opis przedstawia daną sytuację, publikację, okoliczności powstania dzieła, wydarzenie historyczne istotne dla treści wywodu naukowego. Przedstawienie metody pracy jest także opisem kolejnych czynności związanych z pracą nad powstaniem dzieła. Opis powinien być obiektywny – w przeciwieństwie do komentarza, który wyraża jednostkowe stanowisko (opinia, sądy, hipoteza) autora.

Streszczenie przedstawia w krótkiej formie dłuższą wypowiedź ustną lub pisemną. Należy pamiętać o zachowaniu proporcjonalności w podawaniu poszczególnych informacji. Łatwo można ulec jakiejś sugestii albo pokusie do wyolbrzymienia kwestii mniej istotnych, a pominięcia ważnych. Dlatego też streszczenie można sporządzić po dokładnym zapoznaniu się z pełną treścią streszczanej wypowiedzi, dzieła lub jego części.

Analiza porównawcza – porównanie jest zestawieniem co najmniej dwóch źródeł w celu ustalenia związków jakie między nimi zachodzą. Ta forma może narzucić metodę pracy. Może także dotyczyć tylko jej części. Dla porównania należy zebrać informacje odnośnie do interesujących kwestii, aby później dokonać ich zestawienia i oceny. Wobec obu należy zastosować wspólne kryteria badawcze. W porównaniu można posłużyć się opisem, w celu przedstawienia poszczególnych wątków, przeznaczonych do przebadania.

3.3. Metoda naukowa

Celem nauki jest poznanie prawdy. Metoda naukowa jest drogą do prawdy, sposobem jej poznawania. Poszczególne dyscypliny naukowe służą sobie nawzajem wynikami badań. Analogiczność nauk i metod umożliwia ich współpracę.

Każda dziedzina naukowa ma swój przedmiot oraz metody badań. Przedmiot wskazuje na problematykę, którą dana dziedzina się zajmuje, tematy badań, poszukiwań i zainteresowań specjalistów. Sposoby przeprowadzania badań i opracowania wyników składają się na metodę. W naukach humanistycznych metoda naukowa polega w pierwszej kolejności na analizie źródeł pod kątem badanego problemu, a następnie na dokonaniu syntezy (scalenia) danych, uzyskanych podczas studiowania źródła i problemu. Praca naukowa zawiera także wyniki analiz.

Metoda naukowa „jest (...) oparta na dedukcji, gdzie wnioski, następni wywodzą się logicznie z przesłanek, na indukcji, gdzie ze zdań o jednostkowych przedmiotach, zdarzeniach lub faktach wyciąga się wniosek o zasięgu ogólniejszym, na redukcji, gdzie przyjmuje się rację poprzednika na podstawie uznania następnika, a wreszcie na różnych, jeszcze nie opracowanych, sposobach ‘opersonalizowania’ treści poznawczych”³⁰.

3.3.1. Analiza

Analiza naukowa polega na poznaniu treści źródła właściwego pracy ze szczególnym uwzględnieniem podjętej problematyki, na którą wskazuje główny temat pracy. Analiza źródeł rozpoczyna się od zadania sobie samemu pytań, na które będzie się poszukiwało odpowiedzi podczas lektury źródeł. Temat sugeruje pytanie (pytania) główne oraz

³⁰ Cz. Bartnik, Rozważanie o metodach w teologii dogmatycznej, „Roczniki Teologiczne” 1995, t. 42, z. 2, s. 8.

dotatkowe (kilka pytań). Na przykład w temacie „Człowiek w myśli Karla Rahnera”, interesująca problematyka dotyczy odpowiedzi na główne pytanie: Kim jest człowiek? Jak na to pytanie odpowiada K. Rahner? Jaką wartość dla np. teologii mają studia nad myślą K. Rahnera? Głębsza refleksja nad tym zagadnieniem skłania do postawienia pytań pomocniczych: Czym człowiek różni się od nie-człowieka? Jaki jest jego cel? Dlaczego warto poszukać odpowiedzi na pytanie o człowieka w pismach K. Rahnera?

Jeżeli źródła właściwe obejmują dużą liczbę dokumentów (np. nauczanie Jana Pawła II), wówczas analiza będzie polegała najpierw na wybraniu i wskazaniu miejsc związanych z podjętą tematyką. Może się wówczas okazać, że powtarzają się te same kwestie szczegółowe w kilku dokumentach źródłowych. Należy zwrócić wówczas uwagę na częstotliwość oraz kontekst powtarzających się kwestii szczegółowych i skomentować tę sytuację, odnosząc do tematu.

Pierwsza analiza źródła polega na czytaniu go i poszukiwaniu w nim odpowiedzi na pytania związane z treścią tematu. Należy wówczas odnotować (np. w formie fiszek³¹) te fragmenty źródła, które są merytorycznie związane z interesującym tematem. Pierwsza analiza wprowadza czytelnika w bogactwo odpowiedzi na pytania zawarte w temacie pracy. Czasami poszczególne fragmenty wydają się oddalone treściowo od siebie, ale każdy samodzielnie wiąże się z tematem głównym. Należy wówczas przystąpić do kolejnej analizy źródła.

Kolejna analiza źródła polegać będzie na ponownym zapoznaniu się z jego treścią, ale uwaga będzie skupiona na fragmentach wybranych w pierwszej analizie. Celem jest podział merytoryczny treści zawartych w źródle tak, aby je uporządkować według obranego klucza. Ów klucz jest sposobem logicznego podziału treści przestudiowanego materiału. Należy tu uwzględnić metody szczegółowe dla danego obszaru studiów humanistycznych (np. teologicznych). Powstaje wówczas plan pracy, schemat prowadzący autora do wniosków i do etapu syntezy.

Opracowanie poszczególnych części pracy wiąże się z kolejną analizą źródeł. Jest to etap szczegółowego, dokładnego poznania problemu związanego z tytułem, tym razem, danej części pracy. Należy wybrać fragmenty źródła pochodzące z pierwszej analizy, które są związane merytorycznie z problemem (pytaniem) wskazanym w tytule opracowywanej części pracy. Potem trzeba przedstawić poznane kwestie np. w postaci komentarza.

Analiza źródeł, na każdym etapie, wymaga korzystania z opracowań naukowych. Jest to konieczne ze względu na rozeznanie w treści podjętej problematyki. Pomoże to również w poznaniu metod szczegółowych związanych z dziedziną, do której należy omawiany temat badawczy.

3.3.2. Synteza

Synteza naukowa jest uogólnieniem przeprowadzonej analizy i wyciągniętych wniosków. Winna uwzględniać następujące zasady:

- 1) **Logiczny układ kolejnych kwestii:** od szczegółowych do ogólnych.
- 2) **Kolejne kwestie szczegółowe pozostają ze sobą w pewnym związku:** np. części wcześniejsze stanowią rodzaj wprowadzenia do zrozumienia kwestii przedstawionych w dalszej części pracy.
- 3) **Sposób przedstawienia analizy źródła powinien być zgodny z metodami badań,** przyjętymi w danej dyscyplinie naukowej. Na przykład temat „Człowiek w myśli ks. Józefa Tischnera” może być opracowywany przez filozofów lub przez teologów. Synteza

³¹ Zob. paragraf 5.1.

więc powinna akcentować wybraną opcję przedmiotową (np. teologiczny punkt widzenia) przez zastosowanie odpowiedniej metody.

3.4. Metody teologiczne

Metody naukowe stosowane w teologii przyjmują ogólne zasady analizy i syntezy. W pracy magisterskiej należy zastosować odpowiednią metodę teologiczną. Istnieje wiele takich metod: historyczna, hermeneutyczna, egzegetyczna, filozoficzna, socjologiczna, spekulatywna. „Sobór Watykański II (...) domaga się wypracowania szczególnie trzech metod: historiozbowczej, biblijno-hermeneutycznej i pastoralnej. Ponadto chodzi także o nowe metody dydaktyczne”³². Teologowie kierują się również trzema wytycznymi:

1) Pryzmat Objawienia Bożego. Pierwszą zasadą metod teologicznych jest szacunek – pietyzm dla treści Objawienia Bożego.

2) Perspektywa chrystologiczna i eklezjologiczna³³. Kolejną zasadą metody teologicznej jest perspektywa chrystologiczna i eklezjologiczna opracowania. Opracowanie teologiczne powinno wskazywać na osobę i dzieło Chrystusa oraz zasady życia zgodne z Jego nauczaniem (perspektywa chrystologiczna) – chrystocentryzm. Chrystus jest obecny w Kościele. Zjednoczenie z Nim dokonuje się dziś w życiu Kościoła. Zatem perspektywa eklezjologiczna opracowania naukowego umożliwi ukazanie istoty powołania człowieka do życia we wspólnocie osób.

3) Język teologiczny naukowy. Nie zawsze źródła właściwe pracy należą do opracowań naukowych. Często zostały napisane w stylu homiletycznym (np. kazania, konferencje ascetyczne), narracyjnym (np. literatura popularna), kerygmatacznym (np. encykliki). W pracy naukowej należy dokonać omówienia źródeł, posługując się terminologią właściwą dla współczesnej teologii.

Cechy szczegółowe metody zastosowanej do opracowania teologicznego będą uzależnione od charakteru źródła właściwego oraz przedmiotu teologicznego, w ramach którego dokonuje się pracy badawczej.

Źródła właściwe danej pracy mogą być z zakresu podstawowych źródeł teologicznych, piśmiennictwa teologicznego naukowego lub literatury religijnej, popularnej. Są także opracowania teologiczne oparte na literaturze spoza piśmiennictwa religijnego i teologicznego. W takim przypadku źródłem właściwym pracy jest literatura nieteologiczna.

Jest wiele dyscyplin teologicznych. Można przyjąć ich podział np. według przedmiotów: teologia biblijna, teologia dogmatyczna, teologia moralna, teologia pastoralna. Każdy przedmiot może posiadać własne metody badawcze, choć są także wspólne. Osiągnięcia w jednej dziedzinie służą pozostałym dyscyplinom teologicznym.

3.4.1. Źródła właściwe teologiczne

Badania teologiczne mogą być oparte na źródłach właściwych danej pracy, które należą do grupy źródeł teologicznych. W danym źródle trzeba wskazać zagadnienie, które jest mało zauważone przez innych, a jest charakterystyczne dla tego źródła i jest związane z

³² Cz. Bartnik, Rozważanie ... jw., s. 6.

³³ Tamże, s. 6-8.

podjętą problematyką. Właściwe jest ukazanie miejsca i znaczenia wybranego dokumentu (wielu dokumentów), który jest źródłem właściwym pracy, wśród innych – zwracając uwagę na jego nowość, zależność, zbieżność tematyczną itp.

Badaniom teologicznym można poddać literaturę teologiczną: naukową albo popularną. Zazwyczaj są to opracowania posiadające aprobatę kościelną (tzw. imprimatur), w formie stwierdzenia, iż zawierają treści niesprzeczne z nauką Kościoła. Przyjmując za źródła właściwe tego typu publikacje, nie wystarczy opisać – w postaci tekstu naukowego – treść źródła właściwego. Potrzeba komentarza teologicznego do poszczególnych tez, pochodzących ze źródła właściwego. Należy zdobyć się na własną interpretację źródła, niemniej jednak zgodną z wiarą Kościoła, której wykładnię daje UNK. Dlatego w komentarzu należy uwzględnić nauczanie Kościoła.

Zdarzają się jednak źródła bardzo trudne i wówczas autor ogranicza się tylko do ich przedstawienia.

3.4.2. Źródła właściwe nieteologiczne

Badania teologiczne mogą dotyczyć źródeł nieteologicznych: naukowych oraz popularnych. W przypadku opracowań naukowych celem badań teologicznych jest poznanie stanowiska innych nauk (np. filozofii, psychologii, pedagogiki) w kwestii ważnej także dla teologii. Jeśli źródła należą do literatury popularnej (np. „Gazeta Wyborcza”) celem badań teologicznych jest zdobycie orientacji na temat społecznej recepcji treści, wskazanych w głównym temacie. W przypadku obu rodzajów literatury ma miejsce ukazanie stanowiska Kościoła w tej samej kwestii oraz ocena teologiczna treści źródła właściwego.

Tego typu praca badawcza wiąże się z dodatkową trudnością, jaką jest odniesienie autora do źródeł właściwych pracy oraz do źródeł teologicznych. Konieczne jest bowiem uwzględnienie, w pracy nad źródłem właściwym, pryzmatu Objawienia Bożego. Ten pryzmat zaś jest wyznaczony w podstawowych i pomocniczych źródłach teologicznych.

3.4.3. Dyscypliny teologiczne

Cechą odróżniającą prace badawcze z zakresu poszczególnych dyscyplin teologicznych jest przedmiot szczegółowy. Metody charakterystyczne dla danego przedmiotu są poznawane na seminariach naukowych oraz podczas sporządzania pracy seminaryjnej, którą jest także praca magisterska. Poniżej zostaną przedstawione cztery grupy przedmiotów teologicznych: biblistyka, teologia dogmatyczna i fundamentalna, teologia moralna i duchowości, teologia pastoralna.

3.4.3.1. Biblistyka

Bibliistyka jest zespołem dyscyplin naukowych, „których celem jest ustalenie tekstu i poprawne odczytanie treści objawienia Bożego zawartego w Biblii”³⁴. Należą do niej następujące przedmioty: 1) Wstęp ogólny do Pisma Świętego. Obejmuje następujące traktaty: o natchnieniu Pisma Świętego; o kanonie Pisma Świętego; o tekście Pisma Świętego; hermeneutyka biblijna (o zasadach interpretacji tekstu). 2) Filologia biblijna, czyli studium języków biblijnych. 3) Krytyka tekstu. Zajmuje się ustaleniem pierwotnego tekstu biblijnego. 4) Historia i geografia biblijna, czyli środowisko geograficzno-historyczne, kulturowe i religijne powstania ksiąg. 5) Wstęp szczegółowy do Pisma Świętego. Obejmuje zagadnienia wprowadzające związane z każdą księgą Pisma Świętego. 6) Egzegeza biblijna, czyli całościowe (integralne) wyjaśnienie tekstu w różnych aspektach (gramatycznym, semantycznym, historycznym, literackim itp.) Wynikiem badań jest komentarz biblijny. 7) Teologia biblijna. Opracowuje i przedstawia w sposób syntetyczny i krytyczny dane religijne, teologiczne i etyczne objawienia Bożego zawartego w Biblii. Stanowi punkt wyjścia teologii i umożliwia współpracę różnych dyscyplin teologicznych.

3.4.3.2. Teologia dogmatyczna i fundamentalna

D o g m a t y k a jest nauką teologiczną „o zawartych w objawieniu Bożym prawdach wiary religijnej (dogmat)”³⁵. Zatem teologia dogmatyczna (nazywana także teologią systematyczną) zajmuje się formułowaniem i interpretacją pojęć wyrażających treść Objawienia Bożego. Tworzy w ten sposób systematyczny układ definicji teologicznych. Używa do tego pojęciowania filozoficznego i korzysta z wniosków pochodzących z teologii biblijnej.

W badaniach teologii dogmatycznej należy uwzględniać potrzeby pastoralne. Z tego względu metoda teologii dogmatycznej powinna szukać takich form wypowiedzi, które będą adekwatne do współczesnych form i symboli komunikacji międzyludzkiej. Inaczej mówiąc, teologia dogmatyczna wyraża na nowo, językiem współczesnym, treści zawarte w definicjach dogmatycznych i innych sformułowaniach teologicznych.

W ramach teologii dogmatycznej rozwinęły się następujące traktaty: teologiczna teoria poznania (o wierze i Tradycji – de fide), trynitologia (o Bogu Jednym i w Trójcy – de Deo uno, de Trinitate), protologia (o stworzeniu – de Deo creante), antropologia teologiczna (o człowieku – de homine), chrystologia i soteriologia (o Chrystusie i zbawieniu – de Verbo Incarnato, de redemptione), mariologia (o Najświętszej Maryi Pannie – de Matre Salvatoris), eklezjologia (o Kościele – de Ecclesia), pneumatologia (o Duchu Świętym – de Spiritu Sancto), charytologia (o łasce – de gratia), sakramentologia (o sakramentach – de sacramentis), eschatologia (o rzeczach ostatecznych – de novissimis).

T e o l o g i a f u n d a m e n t a l n a. Teologia fundamentalna jako oddzielna dyscyplina teologiczna „bada i uzasadnia wiarygodność Objawienia Bożego czy – ujmując ten cel nieco szerzej – nadprzyrodzonego charakteru chrześcijaństwa”³⁶. W jej skład wchodzi następujące traktaty: o Objawieniu Bożym, o wierze, chrystologia fundamentalna, eklezjologia fundamentalna, uzasadnianie teistycznej wizji świata, o religii³⁷.

³⁴ J. Kudasiewicz, Bibliistyka, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 2, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 511.

³⁵ W. Granat, Dogmatyka, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 4, (red.) R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1983, kol. 23.

³⁶ M. Rusecki, Wprowadzenie, [w:] A. Pietrzak, Opcja na rzecz ubogich znakiem wiarygodności Kościoła, Pięniężno 2002, s. 9.

³⁷ M. Rusecki, Fundamentalna teologia, [w:] Leksykon teologii fundamentalnej, (red.) M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń i inni, Lublin-Kraków 2002, s. 415.

3.4.3.3. Teologia moralna i duchowości

Teologia moralna „zajmuje się studiami nad tym, jak chrześcijanie (i inni ludzie) powinni postępować, i uczy ich tego. To systematyczne spojrzenie na życie moralne chrześcijan opiera się na Piśmie św. (...), na racjach filozoficznych i na tradycyjnym doświadczeniu i nauczaniu Kościoła”³⁸. Dlatego też dokonuje interpretacji działania ludzkiego oraz formułuje zasady i kryteria wartościowania z uwzględnieniem chrześcijańskiej hierarchii wartości. Celem jej badań jest ukazanie i analiza zachowań moralnych chrześcijanina w kontekście jego miejsca w Kościele i świecie. Teologia moralna dzieli się na ogólną i szczegółową. Przedstawia zagadnienie miejsca i roli chrześcijanina w Kościele, świecie, rodzinie itp.

Teologia duchowości jest nauką refleksją nad życiem duchowym człowieka. „Przedmiotem materialnym teologii duchowości jest życie wewnętrzne, szeroko rozumiana duchowość, a przede wszystkim życie duchowe”³⁹. W przedmiocie formalnym „chodzi o aspekt lub kąt widzenia, z którego przedmiot materialny jest poznawany i systematyzowany (...) Katolicka teologia duchowości bada (...) życie wewnętrzne i życie w Duchu Świętym nie tylko od strony statycznej, a więc w jego strukturze i warstwie treściowej, ale przede wszystkim od strony dynamicznej...”⁴⁰. Teologia duchowości zajmuje się zagadnieniem świętości, stanów życia (świeccy, zakony i zgromadzenia, duchowni). Bada dzieje duchowości (szkoły, style). Należy do niej hagiografistyka.

3.4.3.4. Teologia pastoralna

Teologia pastoralna „zwraca uwagę na a) przejście od studiowania Pisma św. i teologii systematycznej do przepowiadania i nauczania religii, b) praktykowanie życia liturgicznego i sakramentalnego, c) udzielanie rad w dziedzinie moralnej i duchowej, d) troskę o ludzi mających szczególne potrzeby (np. uchodźców, narkomanów, chorych, podeszłych wiekiem i umierających), e) walkę o sprawiedliwość i pokój oraz f) opiekę nad ludźmi w różnym wieku i w różnych sytuacjach życiowych”⁴¹. Zajmuje się sposobami przekazu orędzia ewangelicznego, czyli treści Objawienia Bożego (kerygma), z uwzględnieniem warunków odbioru. Jest uwieńczeniem wszelkich badań teologii biblijnej, systematycznej (dogmatycznej) i moralnej. Zajmuje się teorią porządkującą zasady praktyki ewangelizacyjnej. Ogólny podział teologii pastoralnej obejmuje przedmiot autorealizacji Kościoła we współczesności oraz organizację duszpasterstwa. Korzysta nie tylko z osiągnięć innych działów teologii, ale także psychologii, pedagogiki czy socjologii.

Szczegółowe kwestie pastoralne doprowadziły do wyłonienia się samodzielnych przedmiotów: katechetyka i pedagogika katechetyczna, liturgika itp.

³⁸ Teologia moralna, [w:] G. O'Collins, E. G. Farrugia, Zwięzły słownik teologiczny, tł. J. Ozóg, Kraków 1993, s. 265.

³⁹ M. Chmielewski, Teologia duchowości, [w:] Leksykon duchowości katolickiej, (red.) M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 879.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Teologia pastoralna, [w:] G. O'Collins, E. G. Farrugia, Zwięzły słownik teologiczny, tł. J. Ozóg, Kraków 1993, s. 267.

4. Budowa pracy magisterskiej

4.1. Plan

Plan pracy jest schematem, w którym autor podaje kolejność referowanych zagadnień. Każda część planu ma tytuł, obejmujący treść, którą omawia. Tytuły części winny mieścić się w głównym tytule. Jest przyjęte, iż praca magisterska składa się z co najmniej trzech rozdziałów. Plan zasadniczo jest dwupoziomowy. Oznacza to, że w każdym rozdziale znajdują się podrozdziały (co najmniej dwa).

Rozdziały i podrozdziały mają tytuły własne. To znaczy, że nie mogą się pokrywać w swoim brzmieniu. Błędem jest również, jeżeli tytuł rozdziału jest powtórzeniem tytułu głównego. Taką sytuację określa się mianem tautologii. Poszczególne tytuły muszą wskazywać na zagadnienia sąsiadujące ze sobą.

Konstrukcja pracy powinna odznaczać się spójnością. Rozdziały mają tworzyć całość, ale ich treść nie może się na siebie nakładać i powtarzać (choć pewne powtórzenia są naturalne i nieuniknione).

Można opracować trzeci poziom planu – obejmujący części składające się na podrozdział. Tego poziomu nie trzeba ujawniać w postaci dodatkowych tytułów mniejszych fragmentów pracy. Służy on autorowi w utrzymaniu właściwego toku myśli podczas redakcji.

4.2. Wstęp

Wstęp zawiera elementy formalne – części stałe, których nie można pominąć w opracowaniu naukowym. Poszczególne części mogą być zatytułowane, jeśli wstęp jest obszerny. W pracy magisterskiej jednak wystarczy każdej części poświęcić jeden akapit.

Części wstępu:

Przedstawienie problemu. W tej części należy uzasadnić wybór tematu oraz postawić tezę (problem badawczy), która zostanie udowodniona w toku pracy. Uzasadnienie tematu przeprowadza się poprzez wykazanie aktualności podejmowanego problemu, konieczności jego opracowania, wagi zagadnienia. Postawioną tezę najlepiej wyrazić w formie pytania lub kilku pytań. Powyższe kwestie trzeba tak ująć, aby zawierały się w treści tematu. Dlatego warto sformułować myśl w taki sposób, aby przytoczyć temat pracy w oryginalnym brzmieniu. Np. „Obserwuje się w ostatnim dziesięcioleciu znaczny wzrost zainteresowania.... Stąd potrzeba opracowania tematu: ‘...’”; lub „Problemem współczesnego człowieka jest.... Niniejsza praca nosząca tytuł ‘...’ ma przedstawić stanowisko Kościoła wobec tych zagadnień”; lub „Potrzeba lepszego zrozumienia... skłania do bardziej szczegółowych studiów. Niniejsza praca ‘...’ ma na celu wykazanie...”.

Stan badań. W kolejnej części wstępu należy przedstawić aktualny stan badań na dany temat, czyli odpowiedzieć na pytania: W jakim stopniu naukowcy interesują się podjętą problematyką? W jaki sposób ukazuje ją literatura fachowa? Na ile inne dyscypliny naukowe (np. pedagogika) zajmują się podjętym zagadnieniem? W tej części przedstawia się nazwiska wybitnych autorów, tendencje naukowe, itp. Np. „Zagadnienie... wzbudziło zainteresowanie

środowiska teologów polskich już... lat temu. Literatura z tego okresu jest.... Problematyka... została przedstawiona w niej w aspektach..."; lub „Tematyka... występuje w wielu/niewielu opracowaniach. O tych zagadnieniach pisali..."; lub „Zagadnienie jest nową dziedziną zainteresowania teologów. Obserwuje się stopniowy rozwój pojęć... (związanych z tematem) w ramach teologii... (moralnej, dogmatycznej, liturgicznej, pastoralnej itp.). Dzisiaj ten problem podejmują... (teolodzy polscy, niemieccy, prawosławni itp.)”.

Omówienie materiału. Każda praca naukowa powstaje na podstawie konkretnych źródeł oraz opracowań naukowych związanych z kwestiami podejmowanymi w pracy. Należy przedstawić źródła pracy i opracowania, z których się korzysta. Następnie należy wykazać w jakim zakresie te materiały odpowiadają tematowi i będą służyły w jego opracowaniu. Np. „Źródłami dla opracowania podjętego tematu są:... (np. komentarze do Pisma Świętego, dokumenty Urzędu nauczycielskiego Kościoła, nauczanie Papieża..., jakiegoś autora, literatura teologiczna z okresu..., na temat..., ankiety itp.). Jako opracowania pomocnicze dla lepszego zrozumienia/przedstawienia zagadnienia posłużą dzieła/publikacje...”.

Metody zastosowane w pracy. W tej części mówi się na ogół o metodzie analizy źródeł i syntezie teologicznej. Należy podać, co zostanie przeanalizowane i w jakim aspekcie. Synteza natomiast jest związana z przedstawieniem wyników analizy i ich uogólnieniem. Np. „W opracowaniu Autor posłuży się metodą.... Analizie zostaną poddane źródła... pod kątem... (chodzi o kwestie wyznaczone przez temat pracy, związane z tezą). Synteza będzie dotyczyć zagadnień... pochodzących z analizy źródeł”. Należy także umieścić informację o tym, w ramach jakiego seminarium powstaje praca. Z tym zaś jest związane zastosowanie metod pracy specyficznych dla danej dziedziny teologicznej. Np. „Praca powstaje na seminarium z teologii.... Dlatego też zostanie zastosowana metoda..., specyficzna dla tej dziedziny teologicznej”; albo „Zgodnie z metodą przyjętą w teologii..., opracowywany temat zostanie przedstawiony według...”.

Zasady konstruowania planu oraz zawartość poszczególnych części pracy. W tej części opisuje się krótko rozdziały z uzasadnieniem kolejności zaplanowanego podziału materiału i problemu. Nie ma tu miejsca na wnioski, są tylko wskazane zagadnienia, które dopiero mają zostać rozwinięte. Np. „Poruszane kwestie wymagają ułożenia w następującej kolejności. Rozdział I przedstawia.... Stanowi on wprowadzenie do zagadnienia rozwiniętego w kolejnych częściach pracy. Rozdział II zawiera.... Wyczerpuje zagadnienie (ukazuje stanowisko...)” itd.

Trudności, odstępianie od reguł itp. Ta część jest dowolna, można ją opuścić. Służy do opisania problemów, trudności, dodatkowych wyjaśnień np. na temat nazewnictwa. W tej części podaje się także wskazówki dotyczące lektury pracy lub wyjaśnienia użycia jakiś pojęć. Np. „W pracy zamiennie używa się określeń: środki społecznego przekazu, środki masowego przekazu, środki przekazu, kultura masowa, mass media, media masowe.”

We wstępie zasadniczo nie umieszcza się przypisów. Dobrze prezentuje się wstęp napisany własnymi słowami, które wprowadzają w treść opracowania. Przypis znajduje się przy obcych słowach. Zarówno wstęp i zakończenie powinny być oryginalne – autorskie. Objętość wstępu zależy od potrzeby przedstawienia i uzasadnienia problemu. W pracy magisterskiej nie ma potrzeby zbytniego rozpisywania się. Wstęp nie powinien być „przegadany”. Rozwinięcie problematyki należy przedstawić w rozdziałach. We wstępie pracy magisterskiej zasadniczo nie umieszcza się ani motto, ani dedykacji, ani podziękowań czy innych akcentów osobistych.

Wstęp znajduje się na początku pracy. Dobrze jest napisać pierwszą wersję wstępu przed redakcją rozdziałów, a po skończeniu dokonać jego ulepszenia. W praktyce często wstęp powstaje po zredagowaniu rozdziałów. Dlatego niektórzy autorzy używają w nim

form czasu przeszłego. Ponieważ wstęp jest wprowadzeniem do lektury opracowania, należy używać czasu przyszłego lub teraźniejszego.

Przykład wstępu

Temat: Dialog międzyreligijny wg adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Vita consecrata”.

(1. Przedstawienie problemu)

Dialog to zagadnienie, które od czasów Soboru Watykańskiego II cieszy się coraz większym zainteresowaniem. Teologiczne rozumienie dialogu dotyczy kwestii ekumenicznych, kontaktów międzyreligijnych, a także wzajemnej relacji członków Kościoła oraz osobisty kontakt człowieka z Bogiem. Stanowi wyraz dążenia do jedności, będącej wolą Boga – Stwórcy. Inspiracją do niniejszego opracowania stały się zachęty Papieża Jana Pawła II, skierowane do osób konsekrowanych, aby podejmowały wysiłki na płaszczyźnie dialogu międzyreligijnego. Czym jest dialog międzyreligijny? Co stanowi jego cel? W jaki sposób osoby konsekrowane mają brać udział w dialogu międzyreligijnym? Opracowanie tematu: „Dialog międzyreligijny wg adhortacji apostolskiej Jana Pawła II ‘Vita consecrata’” będzie wynikiem poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania.

(2. Stan badań)

Dialog międzyreligijny jest kwestią podejmowaną przez teologów okresu po Soborze Watykańskim II, w odniesieniu do wielu płaszczyzn życia i działalności Kościoła. Tematyką dialogu międzyreligijnego zajmuje się religiologia, teologia fundamentalna i dogmatyczna. Dialog międzyreligijny wkracza również w dziedzinę stosunków międzyludzkich. Zatem interesuje się nim teologia moralna, pastoralna, katolicka nauka społeczna, politologia. Potrzeba dialogu międzyreligijnego wytworzyła konieczność przygotowania do uczestnictwa w nim. Toteż z teorią dialogu międzyreligijnego można się spotkać w opracowaniach związanych z formacją duchową i intelektualną.

(3. Omówienie materiału)

Podstawowym źródłem dla niniejszej pracy są dokumenty Soboru Watykańskiego II, dykasterii Stolicy Apostolskiej oraz nauczania Ojca Świętego Jana Pawła II, a wśród nich adhortacja apostolska „Vita consecrata”. W studiach zostaną wykorzystane opracowania naukowe z dziedziny teologii dogmatycznej, fundamentalnej, duchowości oraz ekumenizmu.

(4. Metody zastosowane w pracy)

W pracy będzie zastosowana metoda analizy i syntezy, zgodnie z praktyką metodologiczną teologii dogmatycznej. W pierwszej kolejności będą przeanalizowane źródła w celu poznania nauki Kościoła na temat dialogu międzyreligijnego i życia osób konsekrowanych. Następnie zebrany materiał zostanie poddany syntezie, która pozwoli na uporządkowanie kwestii szczegółowych, związanych z tematem głównym i umożliwi ich scalenie w poszczególnych częściach pracy.

(5. Zasady konstruowania planu oraz zawartość poszczególnych części pracy)

Temat zostanie przedstawiony w czterech rozdziałach. Dwa pierwsze rozdziały stanowią wprowadzenie w istotę tematu. Pierwszy omówi dialog międzyreligijny. W rozdziale drugim zostanie przedstawiony fenomen instytutów życia konsekrowanego. Dwa kolejne rozdziały ukażą kwestie związane z praktyką dialogu ewangelizacyjnego. Trzeci przedstawi płaszczyzny dialogu instytutów życia konsekrowanego z religiami. W rozdziale czwartym będzie mowa o wytycznych w sprawie przygotowania do tego dialogu.

(6. Trudności, odstępianie od reguł itp.)

W niniejszej pracy Autor dołoży wszelkich starań, aby rzetelnie opracować tezę postawioną w temacie. Istnieje jednak niebezpieczeństwo pominięcia Autorów, którzy podjęli tematykę dialogu międzyreligijnego i życia konsekrowanego w Kościele, z powodu dużej liczby opracowań obejmujących wskazane zagadnienie.

4.3. Rozdziały

Rozdziały pracy magisterskiej przedstawiają tok analizy, przemyśleń oraz syntezę przeprowadzonych badań. Wyczerpują merytorycznie treść tematu. Są podzbiorami zawierającymi się w jednym, wspólnym zbiorze. Z tego też względu muszą określać szczegółowe zagadnienia, których przedstawienie służy wyjaśnieniem głównej tezy (zawartej w temacie).

Podrozdział jest częścią rozdziału, ale stanowi jednostkę. Dzieli się jednak na części, które zasadniczo nie są wyróżnione żadnym tytułem. Każdy akapit zawiera odrębną myśl, ale wszystkie łączy myśl przewodnia, wskazana w tytule podrozdziału.

Należy unikać długich i blisko sąsiadujących ze sobą cytatów. Cytuje się słowa, które występują w źródle i zawierają bardzo istotną myśl dotyczącą omawianego zagadnienia. Każdy cytat musi być uzasadniony. Dlatego też wymaga, choćby krótkiego, komentarza, omówienia, wprowadzenia. Dobrze jest więc przyjąć założenie, że nie cytuje się innych autorów niż autor źródłowy. Myśli niecytowane, ale zaczerpnięte ze źródła lub opracowania, należy podać własnymi słowami w formie parafrazy. Parafrazą nie jest zmiana jednego słowa lub kilku słów w oryginalnym brzmieniu. Nie jest nią „zdeformowany cytat”. Parafraza jest przedstawieniem własnym myśli pochodzącej z innego źródła niż nasz rozum. Należy przy tym uważać, aby nie zniekształcić czyjeś myśli.

Dobrze jest, jeśli podrozdziały i rozdziały mają krótkie wstępy i zakończenia.

4.4. Zakończenie

Wiele osób myli wstęp z zakończeniem. Jaka zatem jest różnica między tymi częściami pracy? Informacje z zakończenia w pewnym zakresie pokrywają się z podanymi we wstępie. Należy powtórzyć główną tezę pracy, źródła, opracowania, opis metody.

Zakończenie stanowi podsumowanie badań przeprowadzonych w trakcie pracy. Zawiera wnioski pochodzące z analiz przeprowadzonych w pracy, w takiej wersji, aby były one odpowiedzią na tezę postawioną w pierwszej części wstępu. Niektórzy autorzy prac naukowych preferują umieszczenie w zakończeniu także krótkiego streszczenia pracy. Zakończenie nie może być samym streszczeniem.

W zakończeniu nie umieszcza się nowych treści. Są to wcześniejsze zagadnienia, przeanalizowane i przedstawione w pracy, opisane jednak własnym językiem. Zasadniczo więc nie umieszcza się tu przypisów. Zakończenie powinno być w miarę zwarte – podobnie jak wstęp. Razem ze wstępem tworzy swoistą całość.

W zakończeniu można podać wskazówki dotyczące dalszych studiów i opracowań tematu.

Przykład zakończenia

Temat: Dialog międzyreligijny wg adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Vita consecrata”.

W pracy podjęto zagadnienie dialogu międzyreligijnego w nauczaniu Kościoła ze szczególnym uwzględnieniem adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Vita consecrata”. Zastosowano metodę analizy dogmatycznej tekstu źródłowego poszukując odpowiedzi na pytania związane z podjętym zagadnieniem. Toteż główna teza pracy, zawarta w tytule „Dialog

międzyreligijny według adhortacji apostołskiej Jana Pawła II „Vita consecrata” została rozwinięta w oparciu o opracowania naukowe czołowych polskich teologów fundamentalistów, dogmatyków i religiologów: ks. prof. Łukasza Kamykowskiego, o. prof. Zdzisława Kijasa, ks. prof. Piotra Jaskóły, ks. prof. Henryka Zimonia, prof. Eugeniusza Sakowicza.

Czym jest dialog międzyreligijny? To rzeczywistość spotkania osób, należących do różnych tradycji religijnych. Jan Paweł II zaleca, aby to spotkanie posiadało wymiar miłości i czynu jako znaków przynależności do Boga i wyraz związku z Nim. W spotkaniu tym ma także miejsce wzajemne poznanie, którego celem jest dostrzeżenie różnic i podobieństw oraz poszukiwanie sposobów wspólnego głoszenia Bożej prawdy.

Jan Paweł II zachęca osoby konsekrowane do udziału w dialogu międzyreligijnym. Instytuty życia konsekrowanego posiadają charyzmat słuchania słowa Bożego ze szczególnym uwrażliwieniem na cierpienia i potrzeby człowieka, świata, Kościoła. Naczelne zadanie Kościoła stanowi doprowadzenie każdego człowieka do bliskości z Bogiem. Podobny cel charakteryzuje także religie niechrześcijańskie. Jednak różnice między religiami są duże. Brakuje wspólnego języka. Członkowie poszczególnych wspólnot religijnych cierpią nieraz z powodu nieporozumień na tle religijnym. Toteż Kościół jest świadom konieczności podjęcia dialogu, w którym można byłoby wypracować zasady i sposoby porozumienia między religiami. Instytuty życia konsekrowanego otrzymują w tym względzie od Ojca Świętego zadanie podjęcia formacji intelektualnej oraz działania na różnych płaszczyznach życia kulturalnego we współczesnym świecie. Stają się w ten sposób głosicielami i nauczycielami treści ewangelicznych i zasad życia zgodnych z nauczaniem Chrystusa.

Przedstawione zagadnienie może stanowić przyczynek do dalszych, bardziej szczegółowych badań i studiów w zakresie dialogu, jako metody ewangelizacji świata oraz formacji duchowej i intelektualnej członków instytutów życia konsekrowanego.

4.5. Bibliografia

Bibliografia jest spisem literatury, z której autor korzystał podczas opracowywania tematu. W spisie muszą się znaleźć wszystkie pozycje bibliograficzne, podane w przypisach. Bibliografię można powiększyć, umieszczając takie publikacje, które nie znalazły się w przypisach, jednak w tym przypadku należy wyjaśnić zasadność ich obecności w spisie. Wyjaśnienie można zawrzeć np. we wstępie.

Pozycje bibliograficzne mogą być wymieniane w porządku alfabetycznym lub chronologicznym. Układ alfabetyczny (według nazwiska autora lub tytułu w przypadku dzieła zbiorowego) jest stosowany, gdy nie ma poważniejszych przesłanek do przyjęcia innej zasady. Układ chronologiczny występuje zazwyczaj w bibliografii prac jednego autora. Wówczas zapis bibliograficzny rozpoczyna się od roku wydania publikacji.

Pozycje bibliograficzne mogą być numerowane lub nie. W przypadku pozycji numerowanych stosuje się liczby arabskie.

Bibliografię dzieli się co najmniej na dwie części: Źródła i Opracowania. Źródła zawierają wykaz pozycji bibliograficznych, które stanowią źródło właściwe pracy oraz podstawowe źródła teologiczne. „Opracowania” to wykaz naukowych pozycji bibliograficznych teologicznych i z innych dziedzin, które podejmują zagadnienia związane z opracowanym tematem. „Źródła” można podzielić na źródła właściwe pracy i podstawowe źródła teologiczne. W części „Opracowania” można wyodrębnić opracowania związane z poszczególnymi zagadnieniami podejmowanymi w pracy.

Jeżeli spis jest podzielony tylko na dwie części, które są zatytułowane ogólnie – „Źródła”, „Opracowania” – bez określenia charakteru źródeł, wówczas naukowe opracowania teologiczne (nie będące źródłami właściwymi, zaliczane do pomocniczych źródeł teologicznych) umieszcza się w części „Opracowania”.

Czasami jest potrzeba wyodrębnienia grupy pozycji bibliograficznych, które nie są źródłami ani nie należą do stanu badań problematyki zawartej w pracy magisterskiej. W

wielu pracach ta część nosi tytuł „Literatura przedmiotu” lub „Literatura pomocnicza”. Można nadać jej inny tytuł, w zależności od potrzeb i uwarunkowań merytorycznych zaprezentowanego w pracy obszaru wiedzy.

W bibliografii każdy zapis musi być pełny, to znaczy, że nie stosuje się żadnych skrótów. Wymienia się tu także, w pełnej formie, te publikacje, które w przypisach skrócono.

4.6. Wykaz skrótów

Wykaz skrótów to lista publikacji, które prezentowano w treści pracy w formie skrótu. Każdy skrót zostaje w wykazie rozwinięty z podaniem pełnej informacji bibliograficznej. Należy zastosować układ alfabetyczny. Wykaz skrótów nie jest konieczny przy małej liczbie publikacji zapisanych w formie skrótovej. Nie ma umownej granicy dotyczącej tej liczby. Wydaje się jednak koniecznością, aby sporządzić taki wykaz, jeśli istnieje potrzeba wyjaśnienia więcej niż pięciu skrótów.

Czasopisma w wykazie skrótów podaje się w pełnym brzmieniu tytułu oraz z dodatkową informacją o latach, w których czasopismo się ukazywało, bądź roku, od którego się ukazuje z myślnikiem kończącym informację, bez roku zakończenia edycji czasopisma.

Przykład:

PW - „Posłaniec Warmiński”, Olsztyn 1981 -

Dokumenty UNK należy podać w pełnym brzmieniu, także z łacińskim tytułem (arynga) i datą. Nie wymaga się podania miejsca i kolejności wydania.

Przykład:

FR - Jan Paweł II, Encyklika „Fides et ratio”. 14 IX 1998.

Skróty publikacji spoza grupy dokumentów UNK należy rozwinąć do pełnego brzmienia nazwiska autora, tytułu oraz miejsca wydania i kolejności wydania publikacji.

Przykład:

FD - Tischner J., Filozofia dramatu, Kraków 1998.

W wykazie skrótów umieszcza się nie tylko skróty bibliograficzne, ale także każdy inny. Nie wyjaśnia się skrótów powszechnie znanych, np.: jw. – jak wyżej, s. – strona, n. – numer, nr – numer, dr – doktor, prof. – profesor.

4.7. Aneksy

Do prac naukowych czasami dołącza się aneksy, czyli dodatki. Zazwyczaj zawierają one trudno dostępny materiał źródłowy, bądź pochodzący z badań własnych (np. ankiety socjologiczne ważne dla socjologii religii, dokumenty historyczne dotąd niedrukowane albo nieznanne). Każdy aneks jest oznaczony, najczęściej kolejnymi numerami. Strony aneksów są paginowane (numerowane).

5. Przygotowanie do obrony pracy magisterskiej

5.1. Etapy powstawania pracy magisterskiej

Zapoznanie z problematyką. Pierwszy krok w pisaniu pracy magisterskiej polega na wyborze seminarium magisterskiego (np. teologii biblijnej, dogmatycznej, moralnej, katechetyki) i promotora. Następnie należy wybrać problematykę i sformułować temat pracy. Przed podjęciem kolejnych etapów należy zdobyć rozeznanie w zakresie podjętego zagadnienia. Wymagana jest dobra znajomość przedmiotu teologicznego, w którego zakres wchodzi temat pracy. Jeżeli magistrant jeszcze nie miał planowych zajęć z danego przedmiotu, powinien dokonać samodzielnego studium, np. poprzez lekturę podręcznika wskazanego przez promotora. Na tym etapie ustala się także zarys planu.

Zbieranie bibliografii. Kolejny etap pisania pracy magisterskiej wiąże się z zapoznaniem stanu badań na temat podjęty w pracy i ustaleniem źródeł właściwych pracy oraz wyborem opracowań.

Pierwsza analiza źródeł i sporządzanie wypisów (fiszek). Zebrane źródła właściwe należy poznać (przeczytać) i przeanalizować. Pierwsza analiza polega na wybraniu ze źródła tych fragmentów, które są związane z tematem pracy magisterskiej.

Doświadczenie wielu osób wskazuje na zasadność sporządzania wypisów ze źródeł. Wypisy najlepiej umieszczać na karteczkach (fiszkach) jednakowej wielkości i kształtu (ta zasada pozwala uniknąć zgubienia fiszki wśród innych – np. większych). Wypis jest zdaniem lub kilkoma zdaniami ze źródła w postaci identycznie brzmiącej. Dobrze jest na jednej fiszce umieścić krótki wypis. Lepiej sporządzić więcej fiszek z krótkimi wypisami niż mało fiszek z długimi fragmentami źródła.

Nie należy się zniechęcać wielością fiszek i zmęczeniem w trakcie robienia wypisów. Normalną sytuacją jest duża liczba fiszek. W późniejszych etapach pracy są one przebrane i uporządkowane.

Każda fiszka musi zawierać informację bibliograficzną dotyczącą publikacji, z której został zrobiony wypis.

Ten etap pracy jest dość żmudny. Prowadzi jednak do wyselekcjonowania ze źródeł właściwych tych części, które są potrzebne i umożliwia łatwy dostęp do wybranych fragmentów. Unika się bowiem przetrzymywania wielu książek i gubienia w nich interesujących treści.

Zamiast sporządzania fiszek można wykorzystać odbitki kserograficzne, na których oznacza się wybrane zdania, pełniące rolę wypisów. Należy jednak pamiętać o właściwym oznaczeniu bibliograficznym interesujących fragmentów.

Lektura wypisów. Wypisy pochodzą z pierwszej lektury i są owocem wstępnej analizy źródeł właściwych. Nie wystarczy przeczytać tylko jeden raz, podczas ich sporządzania. Trzeba dobrze zapoznać się z treścią źródła. Ten proces wymaga powtórzeń. Toteż wypisy należy przeczytać kilka razy (nawet dziesięć). W umyśle ludzkim zachodzi

wówczas „bezbolesny” proces percepcji czytanej treści. Dobrze przyswojony materiał daje się z większą łatwością opracowywać w dalszych etapach pracy.

Ustalenie metody pracy. Ustalenie i poznanie metody pracy stanowi podstawę poprawnego opracowania tekstu naukowego. Na pierwszą płaszczyznę metody naukowej składa się analiza i synteza. Teologia korzysta z metody filologicznej, historycznej, filozoficznej i innych. Każdy przedmiot teologiczny sugeruje własną specyfikę przeprowadzania badań. W opracowaniu teologicznym należy więc uwzględnić ogólne zasady metodologii pracy naukowej w ramach badań humanistycznych oraz zasady teologiczne.

Magistrant poznaje metody pracy na seminarium naukowym oraz poprzez własny wysiłek lektury źródeł i opracowania swojego tekstu.

Konstrukcja planu (dwa poziomy, trzeci poziom ukryty). Plan pracy magisterskiej zawiera podstawowy podział zagadnień na rozdziały oraz na mniejsze części w ramach rozdziałów (podrozdziały).

Podział wypisów według planu. Konstrukcja planu pracy pozwala na ułożenie fiszek z wypisami ze źródła właściwego pracy, według zaplanowanej kolejności zagadnień. Powstaje wówczas kilka grup fiszek, zawierających wypisy o zbliżonej treści. Spośród fiszek przydzielonych do określonej części pracy należy wybrać kilka (najlepiej od pięciu do dziesięciu), które zawierają wypisy wyraźnie związane z tytułem wskazanej części (podrozdziału). Będą one głównymi punktami podrozdziału. Wypisy na pozostałych fiszkach, znajdujące się w danej grupie, będą pełniły rolę pomocniczą w wyjaśnianiu kluczowych kwestii.

Analiza i synteza. Wybrane wypisy należy skomentować przy pomocy wypisów pomocniczych oraz opracowań naukowych. To kolejny etap analizy. Wnioski należy opracować w formie wypowiedzi naukowej z uwzględnieniem metod opracowania teologicznego. To etap syntezy. Prowadzi on do powstania kolejnych części pracy magisterskiej.

Wstępy i zakończenia. Jak już wcześniej wspomniano, praca magisterska ma wstęp i zakończenie. Dobrze jest, jeśli poszczególne części pracy także posiadają krótkie wprowadzenia i podsumowania. Wstęp główny i wprowadzenia do części pracy można sporządzać przed opracowaniem zagadnienia. Można także dokonać uzupełnienia pracy o wstęp (wprowadzenia) dopiero po szczegółowym opracowaniu. Każdy z tych sposobów wymaga jednak, aby po napisaniu pełnych rozdziałów powrócić do wstępu głównego i wprowadzeń oraz uwzględnić ich treść z zakończeniem i podsumowaniami.

Sporządzanie spisu bibliograficznego. Praca magisterska musi zawierać spis pozycji bibliograficznych, z których korzystał autor. Zazwyczaj tworzy się go po napisaniu całej pracy.

Spis treści. Praca musi być zaopatrzona w spis treści co najmniej dwupoziomowy (rozdziały i podrozdziały). Jest on odzwierciedleniem planu pracy. Spis treści umieszcza się po stronie tytułowej lub na końcu.

5.2. Edycja pracy

Praca magisterska posiada określony status publikacji, to znaczy, że przy edycji pracy należy zastosować przyjęte i obowiązujące normy. Jest maszynopisem. Składa się z tzw. stron znormalizowanego maszynopisu.

Stronę znormalizowanego maszynopisu sporządza się na białej karcie papieru o formacie A4, jednostronnie, tekstem drukowanym, z liczbą ok. 1800 zajętych miejsc znakowych wraz ze spacjami (odstępami między wyrazami)⁴². W przygotowaniu komputerowym należy sformatować stronę następująco: marginesy – lewy 4 cm, górny, prawy i dolny – 2,5 cm; czcionka Courier New CE – 12 punktowa lub Times New Roman CE – 13 punktowa; odstępy między wierszami podwójne. Dopuszcza się odstęp półtorej linii. Czcionka zastosowana do tytułu głównego oraz tytułów rozdziałów i podrozdziałów powinna być „jak w zdaniu”. To znaczy, że pierwsza litera pierwszego słowa oraz słów, będących nazwą własną, jest wielka. Pozostałe litery są małe.

Przykład:

Dialog międzyreligijny wg adhortacji apostołskiej Jana Pawła II „Vita consecrata”

Niewłaściwy zapis (wielkimi literami):

DIALOG MIĘDZYRELIGIJNY WG ADHORTACJI APOSTOŁSKIEJ JANA PAWŁA II „VITA CONSECRATA”

Potrzebne są cztery egzemplarze pracy (w tym jeden egzemplarz dla promotora). Jeden egzemplarz pracy, który pozostaje w archiwum dziekańskim, musi być podpisany przez promotora z informacją, że praca została przyjęta. Co najmniej dwa egzemplarze pracy (te które zostają w dziekanacie) powinny mieć twardą obwolucję. Ponadto do pracy należy dołączyć streszczenie w języku angielskim (2 egz. – jako dodatkowe, luźne załączniki; nie oprawione wraz z pracą). Streszczenie powinno obejmować: stronę tytułową, spis treści, opis merytoryczny pracy o objętości od 1 do 3 stron.

Rozdziały

Praca magisterska z teologii powinna liczyć nie mniej niż 100 000 znaków graficznych (55 stron znormalizowanego maszynopisu.). Nie ma jednak w tym względzie ścisłych zasad.

Można przyjąć, iż rozdział winien liczyć 15-25 stron. Nie jest to jednak reguła. Strony muszą być ponumerowane (paginowane).

Nie stawia się kropki kończącej tytuł rozdziału i podrozdziału.

Przypisy

Numeracja przypisów w maszynopisie sporządzanym komputerowo, jest automatyczna. Nie ma więc potrzeby samodzielnego wstawiania numerów przypisów. Wystarczy wybrać komendę „wstaw przypis” i komputer złączy tekst przypisu z danym

⁴² Miejsce znakowe zajmuje litera, znak interpunkcyjny. Liczba 1800 jest orientacyjna: ok. 60 miejsc w wierszu i ok. 30 wierszy na stronie.

miejscem, nadając miejscu i przypisowi ten sam numer. Jeśli byłaby potrzeba wpisania dodatkowego przypisu pomiędzy przypisy już istniejące, nie trzeba samemu zmieniać numeracji przypisów następujących po nowopisanym. Program komputerowy dokona zmiany automatycznie.

Przypisy są oddzielone od tekstu głównego. Są umieszczane na dole strony lub w postaci spisu na końcu rozdziału. Część strony, przeznaczona na przypisy, jest oddzielona kreską (najczęściej, dodatkowo, zmniejsza się także wielkość czcionki tekstu przypisu). Kreska ta jest krótka, na ok. 1/3 szerokości strony, albo długa, zajmująca całą szerokość strony. Przyjmuje się często zasadę: czynienie krótkiej kreski, gdy przypisy znajdujące się pod kreską mają odniesienie na tej stronie, na której są wydrukowane. Kreska długa jest umieszczana nad grupą przypisów, wśród których co najmniej jeden (pierwszy) nie znajduje odniesienia na danej stronie, ale na poprzedniej. W pracy komputerowej dobór, odpowiedniej długości kreski oddzielającej przypisy, jest automatyczny.

Numeracja przypisów może być ciągła od pierwszego w rozdziale pierwszym do ostatniego w rozdziale ostatnim. Można także w każdym rozdziale rozpocząć numerację od numeru pierwszego. Czasami numeruje się przypisy na każdej stronie od pierwszego.

Strona tytułowa

Strona tytułowa pracy zawiera informacje dotyczące uczelni, wydziału, autora, tytułu, promotora, miejsca i roku powstania.

<p>Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Wydział Teologii</p> <p>Imię i nazwisko magistranta</p> <p>Tytuł pracy magisterskiej</p> <p>Praca magisterska pisana pod kierunkiem..... (imię i nazwisko promotora poprzedzone stopniem i tytułem naukowym, które posiada)</p> <p>Olsztyn 200.....</p>

Nie stawia się kropki kończącej zdanie na karcie tytułowej: po tytule, nazwisku autora, wydawcy, miejscu wydania itp.

Czcionka zastosowana do tytułu powinna być „jak w zdaniu”. To znaczy, że pierwsza litera pierwszego słowa oraz słów, będących nazwą własną, jest wielka. Pozostałe litery są małe.

Estetyka

Praca magisterska oceniana jest także pod względem estetycznym.

Wymaga się więc, aby marginesy, krój i wielkość czcionki były jednakowe w całej pracy. Praktykuje się jeden kolor czcionki – czarny.

Tytuły rozdziałów i podrozdziałów powinny być wyróżnione. Czcionkę można w tych miejscach powiększyć albo pogrubić. Rozdziały mają zaczynać się od nowej strony. Tytuły podrozdziałów nie mogą znajdować się na dole strony, jako ostatnia linia. Pod tytułem należy umieścić kilka linijek tekstu.

Nie powinno się na jednej stronie używać wielu stylów czcionek (np. na stronie tytułowej). Źle wygląda strona, na której są duże dysproporcje w wielkości czcionek poszczególnych napisów (np. dużą czcionką napisane nazwisko magistranta i dużo mniejszą nazwisko promotora). Źle wygląda sztuczne powiększanie objętości pracy przez zwiększanie rozmiaru czcionki (np. do 15 pkt.) głównego tekstu pracy lub odstępów między literami w wyrazach.

Akapity powinny być w jednym stylu. Najczęściej stosuje się wcięcie pierwszej linii. W bibliografii zaś wyróżnikiem jest wysunięcie pierwszej linii. Zarówno wcięcie, jak i wysunięcie powinno być jednakowe we wszystkich akapitach.

Należy wyeliminować błędy literowe. Niektóre z nich nie zmieniają sensu zdania. Jednak niektóre mogą spowodować niejasność albo błąd w przekazaniu właściwej myśli. Jeśli pracę przepisuje osoba trzecia, trzeba po przepisaniu starannie ją sprawdzić.

5.3. Egzamin magisterski

Przystępując do egzaminu i obrony pracy magisterskiej należy dokonać następujących formalności w dziekanacie:

- złożyć wymaganą liczbę egzemplarzy pracy magisterskiej;
- pobrać, wypełnić i oddać kartę obiegową;
- dokonać opłaty za dyplom;
- złożyć wymaganą liczbę zdjęć (dyplomowych, w formacie 4,5 cm x 6,5 cm);
- oddać legitymację studencką;
- złożyć indeks.

Praca magisterska jest recenzowana przez promotora i recenzenta. Jeśli obie recenzje zawierają pozytywną ocenę pracy (dostateczny, dostateczny plus, dobry, dobry plus, bardzo dobry), magistrant zostaje dopuszczony do egzaminu i obrony pracy magisterskiej.

Egzamin magisterski może być połączony lub nie z egzaminem z całej teologii. Egzamin z całej teologii absolwent zdaje na podstawie tez przygotowanych przez pracowników naukowo-dydaktycznych wydziału i zatwierdzonych przez Radę Wydziału. Na egzamin magisterski obowiązuje pięć tez, związanych z treścią pracy, które przygotowuje promotor.

Egzamin i obrona magisterska wyglądają następująco:

- magistrant przedstawia krótko główne tezy swojej pracy magisterskiej, zapoznaje się z oceną recenzenta, odpowiada na postawione przez niego pytania;
- osoby zdające także egzamin z całej teologii omawiają tezę (kilka) z zakresu teologii; otrzymują ocenę (kilka ocen, jeśli miało miejsce odpytanie z kilku tez);
- magistrant odpowiada na dwa pytania spośród pięciu pytań promotorskich; otrzymuje ocenę z odpowiedzi na każde pytanie.

Podsumowanie

„Przewodnik magistranta” może stać się pomocą w kolejnych etapach pisania pracy magisterskiej z teologii. Powyższe informacje można znaleźć także w innych opracowaniach. Niektórym osobom wystarczą akademickie zajęcia proseminaryjne. Ostatecznie nie jest ważne, skąd zdobyło się niezbędne wiadomości. Liczą się owoce pracy oraz sposób ich ujawnienia. To zaś zależy od zdolności (talentów) studenta, przede wszystkim jednak od pracowitości (obrotu talentami).

Przyswojenie wskazówek związanych z procesem pisania pracy magisterskiej pomoże uniknąć rozczarowań, niepotrzebnych wysiłków. Zaoszczędzone siły bowiem, lepiej zarezerwować dla innych prac badawczych.

„Repetitio mater studiorum est”. Podobnie umiejętność pracy naukowej zdobywa się stopniowo. Warto więc poświęcić uwagę etapowi przygotowawczemu do magisterium oraz słuchać podpowiedzi, pochodzących od kompetentnych i doświadczonych osób. Umożliwia to sprawne przejście procesu formowania pracy magisterskiej, a wraz z nim własnego umysłu. Czas poświęcony pracy magisterskiej powinien pozostawić w pamięci echo przygody intelektualnej, a nie zmęczenie i niechęć, blokujące podjęcie nowych, podobnych doświadczeń.

Bibliografia

Poniżej umieszczono bibliografię wykorzystaną bezpośrednio oraz pośrednio do niniejszego skryptu oraz wskazaną do przestudiowania przez osoby przygotowujące opracowanie naukowe z teologii.

Opracowania dotyczące techniki pisania pracy magisterskiej

- Bielecki J. E., Metodologia. Seminaryjne i dyplomowe prace z teologii. Praktyczne wskazówki metodologiczne, Kraków 1993.
- Gambarelli G., Łucki Z., Jak przygotować pracę dyplomową lub doktorską, Kraków 2001, wyd. IV.
- Grzechowiak S., Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych, Gniezno 1995.
- Jezierski J., Vademecum piszących pracę magisterską z teologii, Olsztyn 1997.
- Mały teolog. Minipodręcznik dla początkujących autorów teologicznych. Red. M. Bilski, Katowice 2003.
- Pólturzycki J., Jak studiować zaocznie?, Toruń 1997.
- Pułło A., Prace magisterskie i licencjackie. Wskazówki dla studentów, Warszawa 2001, wyd. II.
- Seweryniak H., Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych z teologii, Płock 1997.
- Seweryniak H., Metodyka uczenia się i pisania prac dyplomowych, Płock 2000.
- Woźniak K., O pisaniu pracy magisterskiej na studiach humanistycznych. Przewodnik praktyczny, Warszawa – Łódź 1998.
- Wyczawski H. E., Technika pisania pracy magisterskiej, Wrocław 1991.

Bibliografia dotycząca metod w teologii

Wybrane podstawowe źródła teologiczne, zawierające wytyczne dotyczące metody teologicznej

- Jan Paweł II, Encyklika „Fides et ratio”. 14 IX 1998, Pallottinum 1998. (Szczególnie numery: 67-69, 92-99)
- Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele „Donum veritatis”. 24 V 1990, [w:] W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994, Tarnów 1995, s. 353-369.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, Interpretacja dogmatów. 1988, [w:] Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996, Kraków 2000, s. 273-302.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, Urząd Nauczycielski Kościoła i teologia. 1976, [w:] Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996, Kraków 2000, s. 55-62.
- Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”. 21 XI 1964, [w:] Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski, Pallottinum b.r.w., wyd. III. (Szczególnie n. 4)
- Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”. 28 X 1965, [w:] Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski, Pallottinum b.r.w., wyd. III. (Szczególnie n. 16)
- Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes divinitus”. 7 XII 1965, [w:] Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski, Pallottinum b.r.w., wyd. III. (Szczególnie n. 22)
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei verbum”. 18 XI 1965, [w:] Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski, Pallottinum b.r.w., wyd. III. (Szczególnie numery: 23, 24)
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”. 7 XII 1965, [w:] Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski, Pallottinum b.r.w., wyd. III. (Szczególnie n. 62)

Wybrane opracowania przedstawiające metody teologiczne w ogólności i szczegółowo

- Bartnik Cz., Rozważanie o metodach w teologii dogmatycznej, „Roczniki Teologiczne” 1995, t. 42, z. 2, s. 5-27.
- Beinert W., Teologiczna teoria poznania, Kraków 1998.
- Bernard Ch. A., Wprowadzenie do teologii duchowości, Kraków 1996.
- Brown R. E., Schneiders S. M., Wojciechowski M., Hermeneutyka Biblijna, tł. M. Wojciechowski, [w:] Katolicki komentarz biblijny, (red.) R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, R. W. Murphy, W. Chrostowski. Warszawa 2001, s. 1786-1817.
- Demmer K., Wprowadzenie do teologii moralnej, Kraków 1996.
- Ghirlanda G., Wprowadzenie do prawa kościelnego, Kraków 1996.
- Gilbert P., Wprowadzenie do teologii Średniowiecza, Kraków 1997.
- Góźdz K., Współczesne modele teologii, „Roczniki Teologiczne” 1999, t. 46, z. 2, s. 5-12.
- Jeanrond W. G., Hermeneutyka teologiczna, Kraków 1999.
- Jelonek T., Wprowadzenie do listów świętego Pawła, Kraków 1998.
- Kijas Z.J., Wprowadzenie do myślenia teologicznego, Kraków 2005.
- Kulisz J., Wprowadzenie do teologii fundamentalnej, Kraków 1995.
- Kupiec K., Teologia – wiedza zbawienia. Wprowadzenie do teologii i rozwoju dogmatów, Tarnów 1998.
- Ladaria L. F., Wprowadzenie do antropologii teologicznej, Kraków 1997.
- Langkammer H., Ogólne wprowadzenie do współczesnej introdukcji do Starego Testamentu, [w:] Wstęp do Starego Testamentu., (red.) L. Stachowiak, Poznań 1990, s. 9-50.
- Loneragan B., Metoda w teologii, Warszawa 1976.
- Majka J., Metodologia nauk teologicznych, Wrocław 1981.
- Morales J., Wprowadzenie do teologii. Tł.P. Rak, Kraków 2006.
- Napiórkowski S.C., Jak uprawiać teologię, Wrocław 1994, wyd. II poprawione i uzupełnione.
- O'Donnell J., Wprowadzenie do teologii dogmatycznej, Kraków 1997.
- Ozorowski M., Przewodnik dla piszących prace naukową, Warszawa 2006.
- Padovese L., Wprowadzenie do teologii patrystycznej, Kraków 1994.
- Rakocy W., Nowe metody analizy literackiej w egzegezie Nowego Testamentu, [w:] Wstęp do Nowego Testamentu, (red.) R. Rubinkiewicz, Pallottinum 1996, s. 539-557.
- Rosato P., Wprowadzenie do posoborowej teologii sakramentów, Kraków 1998.
- Siemianowski A., Ogólna metodologia nauk. Wprowadzenie dla studentów teologii, Poznań 2001.
- Szymik J., Teologia na przełomie XX i XXI wieku. Dziedzictwo – wyzwanie – nadzieja, [w:] W służbie teologii. Wykładowca dogmatyki dziś, (red.) J. Jezierski, Olsztyn 2002, s. 7-17.
- Wicks J., Wprowadzenie do metody teologicznej, Kraków 1995.
- Wstęp ogólny do Pisma Świętego, (red.) J. Szlaga, Poznań-Warszawa 1986, s. 184-220.

Pozostała wykorzystana literatura

- Ardusso F., *Magisterium Kościoła. Posługa słowa*, tł. M. Stebart, Kraków 2001.
- Balter L., *Encyklika*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 4, (red.) R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1983, kol. 984-985.
- Balter L., *Teologia*, [w:] *Leksykon teologii fundamentalnej*, (red.) M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń i inni, Lublin-Kraków 2002.
- Chmielewski M., *Teologia duchowości*, [w:] *Leksykon duchowości katolickiej*, (red.) M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 878-883.
- Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski, t. 1. (325-787), (oprac.) A. Baron, H. Pietras, Kraków 2001.
- Encyklopedia katolicka. Wykaz skrótów*, Lublin 1993, wyd. II poprawione i rozszerzone.
- Fischer-Wollpert R., *Leksykon papieży*, tł. B. Białecki, Kraków 1990.
- Granat W., *Dogmatyka*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 4, (red.) R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1983, kol. 23-28.
- Homerski J., *Kanon*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, (red.) A. Szostek, B. Migut, E. Gigilewicz i inni, Lublin 2000, kol. 567-573.
- ISBN, *Encyclopedia – Britannica Online Encyclopedia* [online], dostęp: 2007-10-05
<<http://www.britannica.com/eb/article>>
- ISSN, *Encyclopedia – Britannica Online Encyclopedia* [online], dostęp: 2007-10-05
<<http://www.britannica.com/eb/article>>
- Komitet Etyki w Nauce przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, *Dobre obyczaje w nauce. Zbiór zasad i wytycznych*, Warszawa 1994.
- Kudasiewicz J., *Bibliistyka*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 511-513.
- Kuria rzymska, „L'Osservatore Romano” 2001 nr 10, s. 56-59.
- Łukaszyk R., *Biblia*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 376-377.
- Łydka W., *Nauczanie Kościoła*, [w:] *Słownik teologiczny*, t. 1, Katowice 1985, s. 354-355.
- Mansi, *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 4, Warszawa 1998, s. 78.
- Metody komputerowe w badaniach i nauczaniu historii*, (red.) K. Najorczyk i B. Ryszewski, Olsztyn 2005.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Urząd Nauczycielski Kościoła i teologia. 1976*, [w:] *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, Kraków 2000, s. 55-62.
- Najorczyk K., *Dokument elektroniczny i jego opis bibliograficzny w publikacjach humanistycznych*, Olsztyn 2005.
- Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, (red.) A. Markowski, Warszawa 1999.
- O'Collins G., Farrugia E., *Zwięzły słownik teologiczny*, tł. J. Ożóg, Kraków 1993.
- Podracki J., *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa 1999.
- Rahner K., Vorgrimler H., *Mały słownik teologiczny*, tł. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1987.
- Rusecki M., *Fundamentalna teologia*, [w:] *Leksykon teologii fundamentalnej*, (red.) M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń i inni, Lublin-Kraków 2002, s. 415-422.
- Rusecki M., *Wprowadzenie*, [w:] A. Pietrzak, *Opcja na rzecz ubogich znakiem wiarygodności Kościoła*, Pieniężno 2002, s. 9-12.
- Schatz K., *Sobory Powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, tł. J. Zakrzewski, Kraków 2001.
- Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*, Warszawa 1995, wyd. XVII poprawione.
- Stachowiak L., *Biblijna teologia*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 469-472.
- Stolica Apostolska, „Opoka” – laboratorium wiary i kultury [online], dostęp: 2002-11-09
<http://www.opoka.org.pl/struktury_kosciola/stolica_ap>
- Szłaga J., *Biblia - pojęcie i podział*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 377-379.
- Sztafrowski E., *Encyklika*, [w:] *Słownik teologiczny*, t. 1, Katowice 1985.
- Szymczak M., *Zasady pisowni i interpunkcji polskiej*, [w:] *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*, (red.) M. Szymczak, Warszawa 1995, wyd. XV poprawione, s. 13-193.
- Urban S., Ladoński W., *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, Wrocław 2003, wyd. V uzupełnione.

K. Parzych-Blakiewicz: Przewodnik magistranta. Wskazówki dla piszących pracę magisterską z teologii

Wójcik W., Arenga, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 1, (red.) F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1973, kol. 901.